

Audit Firms' Mergers and Audit Report Lag: Examining Contradictory Arguments

Dr. Fakhroddin MohammadRezaei¹, Dr. Omid Faraji*²
Foroozan Fatahi Dolatabadi³

1. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Finance, Kharazmi University, Tehran, Iran. f.mrezaei@khu.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran, omid_faraji@ut.ac.ir
3. Ph.D student of Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran, foroozan.fatahi@ut.ac.ir

ARTICLE INF	ABSTRACT
Received: 2022-08-05 Last Revision: 2022-08-14 Accepted: 2022-08-20	This study examines the effects of of audit firms' mergers on audit report lag (ARL). The sample includes 946 firm-years listed on Tehran Stock Exchange and Iran's Fara Bourse (OTC) for the period 2011 to 2020 and the difference-in-differences (DID) estimation technique is used. The results show that the audit firms' mergers have no significant relationship with the ARL of these firms. This result is robust for several sensitivity tests. Such a finding indicates that, contrary to the expectations of regulators, in the absence of substantive mergers, it is not possible to imagine the synergy resulting from economies of scale and its consequence in increasing audit efficiency and reducing ARL. More precisely, the symbolic mergers between audit firms were done only for the purpose of commercialism and increasing market share, but only the audit firms benefited from the mergers and shareholders and clients do not benefit from receiving the audit report in a timely manner. The findings of this study could be useful for regulators to deal with the audit firms` mergers and perceiving the incentives of mergers phenomena.
* Corresponding author: Omid Faraji Assistant Professor, Department of Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran omid_faraji@ut.ac.ir	

1. Introduction

The emergence of audit firms' mergers in Iran and the positive perception of Iranian regulators about the mergers, unlike other countries (Torkani et al., 2022), motivate us to examine the consequences of the mergers. In addition, disclosing audited financial statements in a timely manner to maintain the information's usefulness (Almosa and Alabbas, 2008) is an important issue as well. Therefore, the present study examines the effect of Iranian audit firms' mergers on audit report lag (ARL).

2. Research Question or Hypothesis

Based on the extant theories about audit firms' mergers and by taking into account the Iranian audit market attributes (Greenwood et al., 1993) as well as the emergence of symbolic audit firms' mergers in Iran (Torkani et al., 2022), two scenarios are developed based on "symbol over substance" view and two contradictory theories are employed in accordance with the scenarios. The first theory is economics of scale, which is consistent with the substantive merger scenario (desired by the regulators). According to this theory, audit firms achieve synergy through merging (Kim and Singal, 1993) and consequently reduce ARL (Lai, 2019). The second theory is commercialism, which is consistent with the symbolic merger scenario. According to this theory, audit firms only seek to increase their market share and do not pay attention to improving their performance (e.g., efficiency); as a result, there is no decrease in ARL (Gendron and Spira, 2010; Ciconte et al., 2019). Thus, with regards to the competing scenarios and theories, we predict that audit firms' mergers are associated with ARL.

3. Methods

Data on audit firms' mergers, ARL and the characteristics of client firms were collected manually from the annual reports of firms listed on the TSE between 2011 and 2020 (946 firm-years observations). Electronic copies of annual reports are available on the website of CODAL¹. Then, using the in-sample Propensity Score Matching (PSM) approach, we have matched the observations of merged and non-merged firms and reached the final sample for model estimation. In the model of this research, based on previous research and the prevailing attributes of the Iranian auditing market, the variables affecting ARL were controlled. Finally, the research

1. <https://www.codal.ir>

hypothesis is tested based on the nature of the merger process using the Difference-in-Difference (DID) method, which considers the merger method incidentally and as an external shock to the client firms.

4. Results

The results of the descriptive statistics in accordance with previous studies indicates long delay in issuing audit reports in Iran, which has not changed significantly after audit firms merging period. The results of the model estimation using the main sample and different sub-samples indicate that audit firms' mergers do not affect ARL. This result is robust for several sensitivity tests.

5. Discussion and Conclusion

This study shows that mergers between Iranian local audit firms (where international audit firms are not allowed to operate), follow the symbolic mergers and are attributable to the commercialism. Hence, the mergers do not improve audit efficiency and only lead to the classification of merged firms into the first-class group of trusted audit firms and take advantage of the merged audit firms. The inconsistency between the results of this study and previous studies shows the differences between the consequences of mergers between Big and Non-big audit firms. This research is a rich avenue for future studies in the area of audit firms' mergers differences and consequences for the case of non-big audit firms with different environmental attributes. The findings of this study also draw legislators' attention to the real consequences of mergers and help them to provide appropriate privileges and incentives for mergers to improve the efficiency and effectiveness of merged audit firms.

Keywords: Audit Firm Mergers, Audit Report Lag; Substantial and Symbolic Mergers, Commercialism.

ادغام مؤسسات حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی: بررسی استدلال‌های متناقض

دکتر فخرالدین محمدرضایی^۱، دکتر امید فرجی^{۲*}، فروزان فتاحی دولت‌آبادی^۳

چکیده: این پژوهش به بررسی تأثیر ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی می‌پردازد. نمونه این پژوهش شامل ۹۴۶ سال - شرکت پذیرفته‌شده در بورس و فرابورس تهران برای دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ می‌باشد که با استفاده از روش تفاوت‌درتفاوت آزمون شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که ادغام مؤسسات حسابرسی رابطه معناداری با تأخیر در گزارش حسابرسی این مؤسسات ندارد. این نتایج با انجام آزمون‌های حساسیت و اضافی مورد تأیید قرار گرفته است. چنین یافته‌ای بیانگر آن است که برخلاف انتظار قانون‌گذاران، در نبود ادغام واقعی، تصور هم‌افزایی ناشی از صرفه به مقیاس و نمود آن در افزایش کارایی حسابرسی و کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی، ممکن نیست. به عبارت دقیق‌تر، ادغام شکلی میان مؤسسات حسابرسی نه تنها باهدف سوداگرایی و افزایش سهم بازار صورت گرفته، بلکه تنها منتفع این رخداد مؤسسات حسابرسی درگیر ادغام بوده‌اند و صاحب‌کاران و سهامداران از بابت دریافت گزارش حسابرسی به‌موقع منتفع نگردیده‌اند. یافته‌های این پژوهش برای قانون‌گذاران درباره برخورد با پدیده ادغام مؤسسات حسابرسی و درک انگیزه‌های ادغام مؤسسات می‌تواند راهگشا باشد.

کلیدواژه‌ها: ادغام مؤسسه حسابرسی، تأخیر در گزارش حسابرسی، ادغام واقعی و شکلی، سوداگرایی.

۱. استادیار گروه حسابداری، دانشکده علوم مالی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران f.mrezaei@khu.ac.ir

۲. استادیار گروه حسابداری، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران (نویسنده مسئول) omid_faraji@ut.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری گروه حسابداری، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران foroozan.fatahi@ut.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۱/۵/۱۴ اصلاحات نهایی: ۱۴۰۱/۵/۲۳ پذیرش: ۱۴۰۱/۵/۲۹

۱. مقدمه

تغییرات قابل‌ملاحظه‌ای همچون خصوصی‌سازی و پدیده ادغام که طی دو دهه اخیر در بازار حسابداری ایران به وقوع پیوسته است بر مؤسسات حسابداری خصوصی اثرگذار بوده است. بازار حسابداری ایران پس از تشکیل جامعه حسابداران رسمی، از انحصاری‌بودن خارج شده و رقابت شدیدی بین حساب‌رسان شکل گرفته است (نیکبخت و تنانی، ۱۳۸۹). در ادامه این تغییرات ظهور پدیده ادغام منجر به ایجاد تغییراتی در بازار حسابداری و تبدیل مؤسسات حسابداری کوچک به مؤسسات حسابداری بزرگ‌تر شده است. نهادهای ناظر حرفه حسابداری در ایران، برخلاف قانون‌گذاران سایر کشورها، مشوق‌هایی برای بزرگ‌شدن مؤسسات حسابداری در نظر گرفته‌اند (کیهانی، ۱۳۹۹؛ ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰). به عبارت دقیق‌تر، سازمان بورس و اوراق بهادار با صدور دستورالعمل رتبه‌بندی مؤسسات حسابداری در سال ۱۳۹۱، امتیازات مؤسسات را بیشتر بر پایه اندازه آن‌ها بنا نهاد و برای مؤسسات بزرگ (طبقه اول) امتیازات قابل‌توجهی همچون واگذاری حسابداری شرکت‌های بزرگ بورسی به این مؤسسات در نظر گرفت. این موضوع انگیزه‌ای اقتصادی در مؤسسات کوچک به وجود آورد که ساده‌ترین و سریع‌ترین راه رسیدن به مؤسسات معتمد طبقه اول را ادغام با یکدیگر بدانند و چنین اتفاقاتی تنور ادغام مؤسسات حسابداری در ایران را داغ کرده و از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰، ۳۰ مورد ادغام در میان مؤسسات حسابداری ایران صورت گرفته است که حاصل آن ۲۴ مؤسسه حسابداری پس از ادغام بوده است (ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰).

پژوهش‌های پیشین نقش ادغام مؤسسات حسابداری بزرگ بین‌المللی را بر حق‌الزحمه حسابداری (مانند، فرگوسن و استاک^۱، ۲۰۰۲؛ مک‌میکینگ و همکاران^۲، ۲۰۰۷)، بر کیفیت حسابداری (مانند، چوی و همکاران^۳، ۲۰۱۷)، برخی نیز به‌طور هم‌زمان بر حق‌الزحمه حسابداری و کیفیت حسابداری (مانند، دینگ و جیا^۴، ۲۰۱۲؛ کاهان^۵، ۲۰۲۱)، تعداد معدودی بر تأخیر در گزارش حسابداری (مانند، لای^۶، ۲۰۱۹) و تغییر حساب‌رسان (مانند، هیلی و لایز^۷، ۱۹۸۶)، مطالعه کرده‌اند. علاوه بر این، مباحث بعدی، شکاف‌های دانشی محسوس در ارتباط با نقش ادغام مؤسسات حسابداری محلی بر تأخیر در گزارش حسابداری را برجسته می‌کند. اولاً، با توجه به تفاوت در ساختار بازار حسابداری، در بین مؤسسات حسابداری بزرگ و مؤسسات حسابداری کوچک و محلی (کیتو^۸، ۲۰۲۱)، نتایج پژوهش‌های این دو بازار قابل‌تعمیم به یکدیگر نمی‌باشد. ثانیاً، تأخیر طولانی در گزارش صورت‌های مالی حسابداری شده در ایران (محمدرضایی و محد-صالح^{۱۳}، ۲۰۱۸) حتی نسبت به سایر کشورهای منطقه مانند بحرین (الاجمی، ۲۰۰۸) از نگرانی‌های اساسی سرمایه‌گذاران

در ایران (میرشکاری و سوداگران^۹، ۲۰۰۵) است و این نگرانی برای سرمایه‌گذاران سایر کشورها نیز توسط پژوهش‌های قبلی، برجسته شده است (حبیب و همکاران^{۱۲}، ۲۰۱۹). از این رو مطالعه عوامل موثر بر تأخیر در گزارش حسابرسی به موضوع قابل توجهی در پژوهش‌های اخیر تبدیل شده است (میترا و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۵؛ حبیب و همکاران، ۲۰۱۹). وجود تأخیر نابجایی در گزارش اطلاعات، منجر به ازدست‌رفته خصوصیت مربوط اطلاعات می‌شود (مهرانی و همکاران، ۱۳۹۹). در واقع هرگونه تأخیر در گزارشگری با افزایش عدم اطمینان در فرایند تصمیم‌گیری، می‌تواند بر واکنش بازار اثرگذار باشد (بنابی قدیم و واعظ، ۱۴۰۰). علی‌رغم این‌که پژوهش‌های قبلی مانند محمدرضایی و محد صالح (۲۰۱۸) نشان داده‌اند که تغییرات در بازار حسابرسی می‌تواند مؤثر بر تأخیر در گزارش حسابرسی باشد، شواهد تجربی بسیار ناچیزی در مورد نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی وجود دارد (لارنس و گلاور^{۱۴}، ۱۹۹۸؛ لای، ۲۰۱۹). همچنین به دلیل توجه ویژه جامعه حسابداران رسمی ایران به ادغام مؤسسات حسابرسی از یک طرف و انگیزه قرارگرفته مؤسسات ادغامی در طبقه اول مؤسسات معتمد بورس از طرفی دیگر، اهمیت پدیده ادغام و درنهایت پژوهش‌های محدود انجام‌شده در مورد پیامدهای ادغام مؤسسات حسابرسی، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش ادغام مؤسسات حسابرسی در ایران بر تأخیر در گزارش حسابرسی به‌عنوان معیاری از کارایی حسابرسی است.

برای پرداختن به هدف پژوهش و در نتیجه انتخاب نظریه مناسب، شناخت مناسب محیط پژوهشی و توجه به محرک‌های ادغام مؤسسات حسابرسی ایرانی ضرورت دارد. با توجه به شواهد حکایتی و تجربی موجود، مهم‌ترین محرک ادغام مؤسسات حسابرسی در ایران، مشوق‌هایی است که سازمان بورس و اوراق بهادار برای مؤسسات بزرگ در بحث طبقه‌بندی مؤسسات حسابرسی معتمد بورس و معافیت آن‌ها از تغییر اجباری هر چهار سال یک‌بار در نظر گرفته است. کیهانی (۱۳۹۹) و ترکانی و همکاران (۱۴۰۰) بسیاری از مؤسسات حسابرسی تنها در راستای حفظ قراردادهای خود و بالا بردن رتبه خود در فهرست مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس، به صورت شکلی و از طریق ترکیب جزیره‌ای از شرکای حسابرسی، دست به ادغام می‌زنند (کیهانی، ۱۳۹۹؛ ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰). شواهد ارائه‌شده توسط پژوهش ترکانی و همکاران (۱۴۰۰) نشان می‌دهد که اغلب ادغام‌های مؤسسات حسابرسی در ایران از سه بعد یکپارچگی فیزیکی، رویه‌ای و عملیاتی، شکلی هستند نه واقعی.

ظهور پدیده ادغام شکلی مؤسسات حسابرسی ایرانی ما را به استدلال "نماد در برابر محتوا"

مور و همکاران^{۱۵}، ۲۰۰۶) رهنمون می‌کند. مور و همکاران (۲۰۰۶) بیان می‌کنند که برخی جوامع شکل را با محتوا اشتباه می‌گیرند. در این راستا، خانا و همکاران^{۱۶} (۲۰۰۶) بیان می‌کنند که در هم‌گرایی شکلی برخلاف هم‌گرایی واقعی، رویه‌های حاکمیت شرکتی به صورت فرمالیته به کاربرده می‌شوند. مطابق این استدلال، برای تفسیر پیامدهای ادغام مؤسسات حسابرسی در ایران می‌توان دو سناریو ادغام واقعی که مورد انتظار و دلخواه قانون‌گذاران است و سناریو ادغام شکلی را مطرح نمود. بر اساس سناریو ادغام واقعی، تئوری "صرفه به مقیاس"^{۱۷} بیان می‌کند که از طریق حذف فعالیت‌های تکراری، بهبود کارایی تخصیص منابع، تسهیل اشتراک‌گذاری اطلاعات و پیشرفت فناوری‌ها (ماکسیمویک و همکاران^{۱۸}، ۲۰۱۱)، ادغام مؤسسات حسابرسی می‌تواند به هم‌افزایی و بهبود کارایی بیانجامد (کیم و سینگال^{۱۹}، ۱۹۹۳). ادغام واقعی با کاهش ساعات انجام حسابرسی (گونگ و همکاران^{۲۰}، ۲۰۱۶)، کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی را به دنبال خواهد داشت. لیکن بر اساس سناریو ادغام شکلی، "سوداگرایی"^{۲۱} و افزایش سهم بازار بدون توجه به ایجاد مزیتی برای صاحب‌کاران و سایر ذینفعان، مدنظر قرار می‌گیرد (بزارمن و همکاران^{۲۲}، ۱۹۹۷) و جندرون و اسپیرا^{۲۳}، ۲۰۱۰؛ به‌عبارت‌دیگر، در ادغام شکلی، تصور هم‌افزایی ادغام که منجر به صرفه مقیاس و در نتیجه افزایش کارایی حسابرسی شود، ممکن نیست. در نتیجه، با وجود سناریوهای متناقض و دیدگاه‌های نظری متناقض مرتبط با آن‌ها، پیش‌بینی می‌شود که ادغام مؤسسات حسابرسی رابطه معناداری با تأخیر در گزارش حسابرسی داشته باشد. در نتیجه مسئله اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی با استفاده بررسی تئوری‌های متناقض در این حوزه می‌باشد.

پژوهش حاضر به طرق مختلف دانش‌افزایی‌هایی برای ادبیات پژوهشی مرتبط با ادغام مؤسسات حسابرسی به همراه دارد. شواهدی فراهم‌شده در ارتباط با عدم نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی، موجب بسط ادبیات پژوهشی ناچیز مرتبط در این حوزه می‌شود. همچنین، این پژوهش اولین مطالعه‌ای است که شواهدی در مورد نقش ادغام مؤسسات حسابرسی غیر بزرگ (محلی) بر تأخیر در گزارش حسابرسی فراهم می‌کند، در حالی که پژوهش‌های قبلی مانند لارنس و گلاور (۱۹۹۸) و لای (۲۰۱۹) نقش ادغام مؤسسات بزرگ بر تأخیر در گزارش حسابرسی را مطالعه کرده‌اند. پژوهش حاضر برای اولین بار از استدلال نماد به جای محتوا و از دیدگاه سوداگرایی در سناریو ادغام شکلی برای تشریح دلیل عدم وجود رابطه بین ادغام مؤسسات حسابرسی و کارایی عملیاتی آن‌ها بهره برده است. به علاوه، در این پژوهش برای اولین بار نقش

ادغام مؤسسات حسابرسی در سال‌های مختلف (به‌طور رویدادی) بر تأخیر در گزارش حسابرسی آزمون شده است، درحالی‌که لارنس و گلاور (۱۹۹۸) و لای (۲۰۱۹) نقش یک ادغام در یک‌زمان خاص بر تأخیر در گزارش حسابرسی را مطالعه کرده‌اند؛ بنابراین، برای اولین بار در حوزه نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی، با توجه به وقوع ادغام‌ها در سال‌های مختلف، نمونه تطابق یافته برای ادغام‌های هرسال (در گروه آزمایش و کنترل) و رویکرد تفاوت‌در-تفاوت استفاده شده است که مطابق با پژوهش‌های جیانگ و همکاران^{۲۴} (۲۰۱۹) و گونگ و همکاران (۲۰۱۶) در برخورد با پدیده ادغام به‌صورت رویدادی می‌باشد.

در ایران فقط مؤمنی و حسینی (۱۳۹۹) به مطالعه ادغام مؤسسات حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی پرداخته‌اند؛ اما بررسی فرضیه‌ها و نتایج آن پژوهش نشان داد که رابطه بین تأخیر در گزارش حسابرسی و کیفیت خدمات حسابرسی در مشاهدات حسابرسی شده توسط مؤسسات ادغامی، مطالعه شده است؛ بنابراین، رابطه بین ادغام مؤسسات حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی در ایران، قبل از پژوهش حاضر، مورد مطالعه قرار نگرفته است. نهایتاً، یافته‌های پژوهش حاضر دستاوردهایی برای قانون‌گذاران و نهادهای ناظر حرفه به همراه دارد. عدم نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بر کارایی حسابرسی (تأخیر در گزارش حسابرسی) به قانون‌گذاران کمک می‌کند تا با دیدی واضح‌تر در رابطه با پدیده ادغام و موضع خود نسبت به آن تصمیم‌گیری کنند و در اعطای مزایایی همچون قرار گرفتن مؤسسات ادغام‌شده در گروه مؤسسات حسابرسی طبقه اول و بهره‌مندی از مزایای این گروه، بهینه‌تر عمل کرده و اقدامات و دستورالعمل‌هایی وضع کنند تا مطمئن شوند که ادغام مؤسسات حسابرسی منجر به افزایش انگیزه‌ها و شایستگی‌های آن‌ها برای ارائه خدمات حسابرسی شود.

سایر بخش‌های این مطالعه شامل پنج بخش است. بخش بعدی به ادغام مؤسسات حسابرسی می‌پردازد. بخش سوم، مقالات مرتبط را مرور کرده و فرضیه‌های ما را بسط می‌دهد. روند مطالعه با بحث در مورد روش پژوهش و سپس نتایج تجربی دنبال می‌شود. واپسین بخش این مطالعه نیز به بحث و نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

۲. مبانی نظری، مرور پیشینه و فرضیه پژوهش

۲-۱. ادغام مؤسسات حسابرسی در ایران

ادغام را می‌توان از دو دیدگاه قانونی و اقتصادی تعریف نمود. دیدگاه قانونی بر ساختار قانونی

مورد استفاده برای انجام معاملات تأکید می‌کند و بر اساس آن، ادغام ترکیب میان دو یا بیش از دو مؤسسه است که در اثر آن تنها یک مؤسسه به‌طور قانونی ایجاد و یا باقی می‌ماند و سازمان‌های ادغام‌شده تحت عنوان مؤسسه جدید فعالیت خواهند کرد. از دیدگاه اقتصادی، ادغام به سه دسته افقی^{۲۶}، عمودی^{۲۷} و متنوع^{۲۸} تقسیم می‌شود. این نوع طبقه‌بندی به زمینه فعالیت مؤسسات ادغام-شده و موقعیت آن‌ها در زنجیره ارزش شرکتی بستگی دارد (دیپامفیلیز^{۲۹}، ۲۰۱۰). تئوری سازمانی از هم‌افزایی به‌عنوان انگیزه‌ای جهت ادغام شرکت‌ها نام می‌برد. هم‌افزایی به معنای توانایی حداکثرسازی نقاط قوت مکمل شرکت‌های متحد شده به‌منظور دستیابی به اهدافی مشخص است (لارنس و گلاور، ۱۹۹۸). در واقع هم‌افزایی در دوره پس از تحصیل از طریق توانایی یک سازمان برای نفوذ در بازارهای جدید، افزایش سهم بازارهای موجود، افزایش درآمد و نسبت‌های مبتنی بر بازار سنجیده می‌شود (برکویچ و نارایانان^{۳۰}، ۱۹۹۳).

یکی از راهکارها در بعد مشوق‌های عرضه خدمات حسابرسی باکیفیت، بزرگ شدن مؤسسات حسابرسی است (دی آنجلو^{۳۵}، ۱۹۸۱). مطابق با تئوری اندازه دی‌آنجلو (۱۹۸۱) مؤسسات حسابرسی بزرگ به چهار دلیل خدمات حسابرسی بهتری ارائه می‌دهند که این دلایل عبارتند از: (۱) مشتریان زیاد و قدرت چانه‌زنی بالاتری دارند و به خاطر یک صاحب‌کار، استقلال خود را از بین نمی‌برند؛ (۲) دارای حساسیت بالا برای حفظ اعتبار و شهرت خود هستند؛ (۳) در صورت عدم توانایی در کشف و گزارش تحریفات و اشتباهات با اهمیت در صورت‌های مالی صاحب‌کار، منافع زیادی را از دست خواهند داد و در نهایت (۴) کارکنان این مؤسسات تحت آموزش‌های مستمر قرار گرفته و به دلیل تعدد و تنوع کارهای حسابرسی، امکان به‌کارگیری تیم‌های حسابرسی آن‌ها در صنعت خاص و به‌صورت تخصصی وجود دارد. جهت بزرگ شدن مؤسسات حسابرسی دو راهکار وجود دارد: (۱) بزرگ شدن از درون، (۲) بزرگ شدن از طریق ادغام با سایر مؤسسات حسابرسی (فیرکلاو و فیرکلاو، ۲۰۱۲). در این راستا، جامعه حسابداران رسمی ایران و سازمان بورس و اوراق بهادار نیز مطابق با نظریه اندازه حسابرسی دی آنجلو (۱۹۸۱)، مؤسسات حسابرسی را به ادغام تشویق می‌کنند (ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰).

در این راستا، مؤسسات حسابرسی در ایران، بر اساس دستورالعمل چگونگی ادغام مؤسسات حسابرسی مورخ ۱۳۸۴/۱۲/۱۷ به تصویب شورای عالی جامعه حسابداران رسمی ایران و عدم فعالیت مؤسسات حسابرسی بین‌المللی، با یکدیگر ادغام می‌شوند (ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰). در واقع با توجه به وجود امتیازات قابل توجه برای مؤسسات حسابرسی بزرگ (رتبه اول) همچون

واگذاری حسابرسی شرکت‌های بزرگ بورسی به این مؤسسات و همچنین معافیت مؤسسات حسابرسی بزرگ از چرخش اجباری در صورت وجود ۲۰ نفر شریکی که هیچ‌یک دارای بیش از ۲۰ درصد از سهام مؤسسه نباشند، ساده‌ترین و سریع‌ترین راه دستیابی به این امتیازات برای مؤسسات حسابرسی کوچک، ادغام می‌باشد (کیهانی، ۱۳۹۹). از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰، ۳۰ مورد ادغام در میان مؤسسات حسابرسی ایران صورت گرفته است و ماحصل آن ۲۴ مؤسسه حسابرسی پس از ادغام است. اولین ادغام در تاریخ ۱۳۹۴/۰۲/۱۶ میان مؤسسات "دایاریان" و "رهیافت و همکاران" صورت گرفت که تبدیل به مؤسسه حسابرسی "دایارهیافت" شدند. به همین صورت در سال ۱۳۹۴ سه مؤسسه، در سال ۱۳۹۵ چهار مؤسسه، در سال ۱۳۹۶ هفت مؤسسه، در سال ۱۳۹۷ شش مؤسسه، در سال ۱۳۹۸ یک مؤسسه و در سال ۱۳۹۹ سه مؤسسه پس از ادغام ایجاد شده است (ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰).

۲-۲. مبانی نظری و تئوری‌های ادغام مؤسسات حسابرسی

علی‌رغم این‌که شروع ادغام مؤسسات حسابرسی بزرگ از دهه ۱۹۸۰، توجه پژوهش‌گران را به خود جلب کرده است، ادبیات پژوهشی مرتبط با پیامدهای این پدیده، متناقض و در حال رشد است. در ارتباط با محرک‌ها و موانع ادغام مؤسسات (مرحله قبل از ادغام) و همچنین فرآیند این ادغام‌ها (حین ادغام)، شواهد بسیار ناچیزی در دسترس است (ترکانی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ اما اغلب پژوهش‌های مرتبط با ادغام مؤسسات حسابرسی، بر پیامدهای آن تمرکز کرده‌اند. این پژوهش‌ها عموماً به بررسی نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بزرگ بین‌المللی بر حق‌الزحمه حسابرسی، کیفیت حسابرسی و تغییر حسابرس پرداخته‌اند (مانند، مک‌میکینگ و همکاران، ۲۰۰۷؛ چوی و همکاران، ۲۰۱۷؛ کاهان، ۲۰۲۱؛ هیلی و لایز، ۱۹۸۶؛ لای، ۲۰۱۹). علی‌رغم این‌که بیشتر پژوهش‌های مرتبط با نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بر حق‌الزحمه حسابرسی، شواهدی از افزایش آن پس از ادغام را مستند کرده‌اند (مانند، دینگ و جیا، ۲۰۱۲)، اما پژوهش‌هایی هم شواهدی از عدم تأثیر ادغام بر حق‌الزحمه حسابرسی (مانند، فرگوسن و استاک، ۲۰۰۲، لای، ۲۰۱۹) و کاهش در حق‌الزحمه حسابرسی پس از ادغام مؤسسات حسابرسی کوچک (کیتو، ۲۰۲۱)، فراهم کرده‌اند. بر اساس پژوهش چوی و همکاران (۲۰۱۷) کیفیت خدمات حسابرسی پس از ادغام در سطح مؤسسات حسابرسی، به دنبال هم‌پوشانی دفاتر ارائه خدمات حسابرسی و افزایش تمرکز بازارهای محلی حسابرسی، افزایش می‌یابد؛ اما پژوهش گونگ و همکاران (۲۰۱۶) نشان می‌دهد که پس از ادغام

ساعات کار حسابرسی بدون تأثیر بر کیفیت ارائه خدمات، کاهش می‌یابد و در واقع ادغام تأثیری بر کیفیت حسابرسی نخواهد داشت. برخلاف پژوهش‌های انجام‌شده در مورد پیامد ادغام مؤسسات حسابرسی بر حق الزحمه حسابرسی و کیفیت حسابرسی، پژوهش‌های بسیار ناچیزی به نقش ادغام مؤسسات بر تأخیر در گزارش حسابرسی پرداخته‌اند و شواهد در دسترس متناقض هستند. در ادامه تئوری‌های زیربنای تأثیر ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی ارائه می‌شود.

گرین وود و همکاران^{۳۳} (۱۹۹۴) بیان می‌کنند که تئوری‌های ادغام باید نسبت به محیط و شرایط فعالیت‌های ادغام‌ها، حساس باشند تا تفسیر درستی ارائه بدهند. با توجه به یافته‌های ترکانی و همکاران (۱۴۰۰) و مباحث کیهانی (۱۳۹۹) مبنی بر ظهور پدیده ادغام شکلی در ادغام مؤسسات حسابرسی ایرانی، ما از استدلال "نماد در برابر محتوا" بر اساس پژوهش مور و همکاران (۲۰۰۶) بهره می‌بریم. به عقیده مور (۲۰۰۶)، برخی از جوامع شکل را با محتوا اشتباه می‌گیرند که به سیاست‌مداران امکان می‌دهد تا افکار عمومی را با وانمود کردن به رسیدگی به یک مسئله یا دنبال کردن یک سیاست، به بازی بگیرند. محمدرضایی و همکاران^{۳۴} (۲۰۱۶) به بهره‌گیری از استدلال نماد در برابر محتوا، استدلال می‌کنند که حسابرسی شرکت‌های دولتی و شبه‌دولتی توسط حسابرسی دولتی در ایران، به مثابه یک اقدام نمادین است تا دولت به ملت این علامت‌دهی را داشته باشد که در اداره، نظارت و حساب‌خواهی اموالی که از طرف ملت کنترلش را برعهده دارد، کوتاهی نمی‌کند؛ اما چنین سازوکاری کارایی لازم ندارد. همچنین، در راستای استدلال "نماد به جای محتوا"، بحث هم‌گرایی واقعی^{۳۵} و شکلی^{۳۶} در پژوهش‌های حوزه حاکمیت شرکتی^{۳۷} (گیلسون، ۲۰۰۱: خانان و همکاران، ۲۰۰۶) نیز برجسته شده است. خانان و همکاران (۲۰۰۶) بیان می‌کنند که در هم‌گرایی شکلی برخلاف هم‌گرایی واقعی، رویه‌های حاکمیت شرکتی به صورت فرمالیته بکار برده می‌شوند، ولی هیچ شواهدی از هم‌گرایی واقعی در کار نیست.

بر اساس استدلال "نماد در برابر محتوا" دو حالت ادغام واقعی و ادغام شکلی برای تشریح رابطه نظری ادغام مؤسسات حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی مطرح می‌شود. با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه و شرایط محیطی ایران، دیدگاه‌های موجود در نگاره (۱) خلاصه شده است. بر اساس سناریو ادغام واقعی و با بهره‌گیری از دیدگاه صرفه به مقیاس، به‌طورکلی پیش‌بینی این است که ادغام مؤسسات حسابرسی منجر به کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی منجر شود؛ اما بر اساس سناریو ادغام شکلی و با بهره‌گیری از دیدگاه سوداگرایی، به‌طورکلی پیش‌بینی می‌شود که ادغام مؤسسات حسابرسی تأثیری بر تأخیر در گزارش حسابرسی

این حسابربان نداشته باشد. در قسمت بعدی این دیدگاه‌ها به‌طور خلاصه مرور می‌شوند.

نگاره ۱: چارچوب نظری پژوهش بر اساس استدلال نماد به جای محتوا

سناریو	دیدگاه	اثر بر تأخیر در گزارش حسابرسی
ادغام واقعی	صرفه به مقیاس	کاهش تأخیر
ادغام شکلی	سودا گرایی	بدون تأثیر

۱-۲-۲. دیدگاه صرفه به مقیاس

ادغام مؤسسات حسابرسی از طریق افزایش اندازه، دستیابی به صرفه مقیاس را به همراه خواهد داشت (پونگ^{۳۸}، ۱۹۹۹) که این مؤسسات از صرفه به مقیاس به‌صورت افزایش بهره‌وری، استفاده خواهند کرد. درواقع از مهم‌ترین پیامدهای ادغام می‌توان به هم‌افزایی و بهبود کارایی اشاره کرد (کیم و سینگال، ۱۹۹۳). ادغام منجر به حذف فعالیت‌های تکراری، بهبود کارایی تخصیص منابع، تسهیل اشتراک‌گذاری اطلاعات و پیشرفت فناوری‌ها می‌شود (ماکسیمویک و همکاران، ۲۰۱۱). ادغام می‌تواند بر کاهش ساعات انجام حسابرسی اثر بگذارد و از این طریق برای صاحب‌کاران مزیت کاهش تأخیر گزارش حسابرسی را به دنبال داشته باشد (گونگ و همکاران، ۲۰۱۶). همچنین ادغام امکان افزایش آسان‌تر تعداد صاحب‌کاران مؤسسات حسابرسی را فراهم می‌کند که این امر منجر به ایجاد تخصص بیشتر در کارمندان آن مؤسسات می‌شود (لای، ۲۰۱۹). چرا که مؤسسات حسابرسی با افزایش تعداد صاحب‌کاران، به دنبال افزایش تخصص کارکنان خود خواهند بود (سولیوان^{۳۹}، ۲۰۰۲ و کراسول و همکاران^{۴۰}، ۱۹۹۵). پژوهش لای (۲۰۱۹) نشان داد که پس از ادغام، تأخیر در گزارش حسابرسی کاهش می‌یابد؛ بنابراین ادغام مؤسسات حسابرسی برای صاحب‌کاران منافی به همراه دارد. بنابراین، بر اساس دیدگاه صرفه به مقیاس، ادغام مؤسسات حسابرسی در ایران نیز اگر از نوع ادغام واقعی باشند، باید منجر به حذف فعالیت‌های تکراری، بهبود کارایی تخصیص منابع، تسهیل اشتراک‌گذاری اطلاعات و پیشرفت فناوری‌ها شود که حاصل آن افزایش کارایی حسابرسی (کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی) بدون آسیب رسیدن به اثربخشی حسابرسی (کیفیت حسابرسی) خواهد بود.

۲-۲-۲. دیدگاه سودا گرایی

از دیدگاه دیگر، ادغام به دنبال افزایش سودا گرایی در حرفه حسابرسی ایجاد می‌شود. سودا گرایی و فشار شدید برای افزایش فروش خدمات حسابرسی به صاحب‌کاران و به دنبال آن افزایش سهم بازار مؤسسات در حرفه حسابرسی اهمیت زیادی پیدا کرده است (بزارمن و همکاران، ۱۹۹۷ و جندرون و اسپیرا، ۲۰۱۰). سودا گرایی به معنای کسب رضایت مدیریت صاحب‌کار باهدف ارائه خدمات حسابرسی در سال‌های بعد است (هانلون^{۴۱}، ۱۹۹۶ و سیکونته و همکاران^{۴۲}، ۲۰۱۹). علاوه بر این، از آنجایی که صاحب‌کاران برای اجتناب از هزینه تغییر حسابرس ترجیح می‌دهند با مؤسسه ادغامی ادامه فعالیت داشته باشند، این مقوله می‌تواند منجر به افزایش سهم بازار مؤسسه ادغام‌شده شود (لای، ۲۰۱۹). سیکونته و همکاران (۲۰۱۹) اظهار دارند که به دنبال سودا گرایی حسابرسان ممکن است سرمایه‌گذاری برای حرفه‌ای سازی از طریق یادگیری و آموزش را کم‌اهمیت‌تر از سرمایه‌گذاری برای گسترش کسب‌وکارهای حسابرسی بدانند. لارنس و گلاور (۱۹۹۸) به بررسی رابطه بین ادغام مؤسسات حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی پرداخته‌اند. این نویسندگان در راستای تغییرات ایجادشده به دنبال ادغام مؤسسات حسابرسی که منجر به کاهش هشت مؤسسه حسابرسی بزرگ به شش مؤسسه حسابرسی بزرگ بود، خروجی حسابرسی (گزارش حسابرسی) مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتایج حاکی از کاهش قابل‌توجه در تأخیر حسابرسی به دنبال ادغام مؤسسات حسابرسی می‌باشد؛ اما این کاهش تنها برای صاحب‌کاران مؤسسات حسابرسی ادغام نشده حاصل شده است. در واقع بهبود به‌موقع بودن گزارش‌های حسابرسی در بین مؤسسات ادغام‌شده را نمی‌توان به مقوله ادغام ربط داد.

پژوهش ترکانی و همکاران (۱۴۰۰) از جمله محدود پژوهش‌های در دسترس در ارتباط با مرحله ادغام مؤسسات حسابرسی در ایران است. این پژوهش‌گران در مورد ادغام شکلی در ایران مباحث و نتایج قابل‌توجهی مطرح نموده‌اند و بیان کرده‌اند که در ایران ادغام به‌صورت شکلی بوده و مؤسسات حسابرسی پس از ادغام تنها در دفتر کار مشترکی به فعالیت خود ادامه می‌دهند و به‌جز دو زمینه یکسان‌سازی حقوق و دستمزد و آئین‌نامه کنترل کیفیت، در هیچ زمینه‌ای از جمله رویه‌ای و عملیاتی، به یکپارچه‌سازی دست نیافته‌اند. در واقع ادغام در ایران به‌صورت یک عمل نمادین و برای بهره‌مندی از منافع آن در یک بازار خاص حسابرسی انجام می‌شود. بر اساس پژوهش کیهانی (۱۳۹۹)، ادغام در ایران به‌صورت یک رویکرد واقعی نبوده بلکه به شکل صوری و حاصل ترکیبی از شرکای جزیره‌ای است. در نتیجه نمی‌توان نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در سایر محیط‌های پژوهشی

را به ایران نسبت داد. پژوهش مؤمنی و حسینی (۱۳۹۹) به بررسی میزان تأثیر حق‌الزحمه حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی بر کیفیت حسابرسی در مشاهدات حسابرسی شده توسط مؤسسات ادغامی پرداخته‌اند. نتایج حاکی از آن است که در شرکت‌هایی که از خدمات حسابرسان ادغام‌شده استفاده کرده‌اند، بین حق‌الزحمه حسابرسی و کیفیت خدمات حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد، اما این رابطه برای سایر مؤسسات منفی می‌باشد. برای صاحب‌کارانی که از خدمات حسابرسان ادغام‌شده استفاده کرده‌اند، بین تأخیر در گزارش حسابرسی و کیفیت حسابرسی رابطه منفی وجود دارد؛ به‌عبارت‌دیگر، مؤمنی و حسینی (۱۳۹۹) نقش ادغام مؤسسات حسابرسی را بر تأخیر در گزارش حسابرسی به‌طور مستقیم، آزمون نکرده‌اند. از آنجایی که در ایران مؤسسات حسابرسی پس از ادغام تنها تحت یک نام مشترک ولی با همان رویه‌ها و سازوکارهای قبلی خود ادامه فعالیت می‌دهند، به نظر نمی‌رسد ادغام مؤسسات حسابرسی منجر به کاهش تأخیر گزارش حسابرسی شود و لذا هیچ‌گونه تغییری در کارایی و اثربخشی مؤسسات حسابرسی ایجاد نمی‌شود.

۲-۳. فرضیه پژوهش

مروور پیشینه و تئوری‌های مرتبط با ادغام مؤسسات حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی، نشان می‌دهد که شواهد در دسترس بسیار ناچیز هستند و تنها در حوزه ادغام مؤسسات حسابرسی بزرگ گاهی نشان‌دهنده کاهش تأخیر در بین مؤسسات حسابرسی ادغام‌شده هستند (گونگ و همکاران، ۲۰۱۶؛ لای، ۲۰۱۹) و گاهی کاهش تأخیر بین مؤسسات حسابرسی غیر ادغامی وجود داشته است (لارنس و گلاور، ۱۹۹۸)؛ بنابراین، شکاف دانشی محسوسی در این حوزه وجود دارد که پژوهش حاضر این موضوع را در فضای بازار حسابرسی ایران و ادغام مؤسسات حسابرسی محلی، بررسی خواهد کرد. در راستای دو سناریوی رقیب ادغام واقعی و ادغام شکلی و دو دیدگاه متناقض منطبق با آن‌ها و همچنین نتایج محدود و متناقض پژوهش‌های انجام‌شده (لارنس و گلاور، ۱۹۹۸؛ گونگ و همکاران، ۲۰۱۶؛ لای، ۲۰۱۹) در ارتباط با پیامد ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی، فرضیه پژوهش به‌صورت بدون جهت بیان می‌شود:

فرضیه: ادغام مؤسسات حسابرسی با تأخیر در گزارش حسابرسی رابطه معناداری دارد.

۳. روش پژوهش

روش این پژوهش با استفاده از روش تخمین رگرسیون با رویکرد تفاوت‌درتفاوت (DID) با

استراتژی شبه آزمایشگاهی مورد انجام شده است. از آنجایی که ادغام پدیده‌ای رویدادی بوده و به‌عنوان یک شوک بیرونی محسوب می‌شود، بر اساس پژوهش‌های مشابه از جمله جیانگ و همکاران (۲۰۱۹) و گونگ و همکاران (۲۰۱۶)، روش تفاوت در تفاوت تغییرات در طول زمان را در گروهی که تحت تأثیر پدیده ادغام قرار گرفته‌اند (گروه آزمون) را با گروهی که تحت تأثیر قرار نگرفته‌اند (گروه کنترل)، مقایسه می‌کند. این رویکرد سوگیری‌های بعد از مداخله در دوره مقایسه میان دو گروه آزمون و کنترل را از بین می‌برد که این سوگیری‌ها می‌توانند ناشی از روندهای دیگر باشند (هکمن^{۴۷}، ۱۹۹۸). پس تعیین نمونه انطباق یافته بر اساس امتیاز درون نمونه‌ای، در این روش فرض می‌شود دو گروه (کنترل و آزمون) و دو دوره زمانی (قبل و بعد از ادغام) وجود دارد و در نهایت تفاوت در میانگین نتایج گروه آزمون مربوط به دوره قبل از ادغام و تفاوت در میانگین نتایج گروه کنترل مربوط به دوره بعد از ادغام محاسبه و مورد بررسی قرار می‌گیرد (ابادی^{۴۸}، ۲۰۰۵).

۱-۳. جامعه و نمونه

دوره زمانی این پژوهش از سال ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۹ می‌باشد و با توجه به تحریم‌های اعمال شده و رکود وضعیت اقتصادی در این دوره، بازه زمانی انتخابی متفاوت از سال‌های قبل است. جامعه آماری نیز شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس می‌باشد. نگاره ۲، قسمت ۱ نشان‌دهنده شیوه انتخاب نمونه است که از کل ۶۴۶۰ سال-شرکت، تعداد ۹۲۰ سال-شرکت به دلیل تفاوت در ساختار کیفیت، حق‌الزحمه و تأخیر در گزارش حسابرسی، شرایط کاری منحصر به فرد و بازار انحصاری سازمان حسابرسی نسبت به سایر مؤسسات حسابرسی (محمدرضایی و فرجی، ۱۳۹۸)، ۹۵۰ سال-شرکت به دلایل نبود اطلاعات راجع به متغیرهای کنترل، درماندگی مالی، ورشکستگی یا اخراج شدن از بورس و در نهایت ۱۲۸۰ سال-شرکت مربوط به شرکت‌های مالی از جمله بانک‌ها، بیمه‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، هلدینگ‌ها و ... به دلیل تفاوت ماهیت صورت‌های مالی و فعالیت این شرکت‌ها، حذف شده است. از آنجایی که ادغام مؤسسات حسابرسی در سال‌های مختلفی انجام شده است، باید در آزمون فرضیه تحقیق مشاهدات مؤسسات ادغام شده و ادغام نشده را با استفاده از رویکرد امتیاز تطابق درون نمونه‌ای (PSM) تطابق داد که تعداد مشاهدات تطابق یافته ۹۴۶ سال-شرکت می‌باشد (فیل اسرافیلی، ۱۳۹۴). برای انجام تطابق مشاهدات در گروه آزمون و کنترل از رویکرد همسان‌سازی بر اساس نمرات گرایش (PSM) بهره برده شده است. هر مشتری مؤسسات حسابرسی ادغام شده قبل و بعد از ادغام با مشتریان سایر

مشترکان مؤسسات ادغام نشده می‌بایست بر اساس امتیاز درون نمونه‌ای مطابقت داده شود. امتیازات درون نمونه‌ای با استفاده از رگرسیون پربایت زیر تخمین زده شده و مشاهدات گروه آزمون و کنترل بر اساس تطابق امتیازات نزدیک همسایه انتخاب می‌گردد (لای، ۲۰۱۹).

$$Merger_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 FirstRankAud_{i,t} + \beta_2 AudChg_{i,t} + \beta_3 Size_{i,t} + \beta_4 Lev_{i,t} + \beta_5 InvRe_{i,t} + \beta_6 Loss_{i,t} + \beta_7 Subs_{i,t} + \beta_8 FYEnd_{i,t} + \beta_9 Age_{i,t} + \beta_{10} LIQ_{i,t} + \beta_{11} NStOwn_{i,t} + \beta_{12} AuOpnion_{i,t} + \sum \beta_j IndustryDum_{i,t} + \sum \beta_k YearDum_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

بعد از تطابق مشاهدات متغیرها مثل اندازه، اهرم، نقدینگی، سن شرکت‌ها و مجموع گردش حساب‌های دریافتنی و موجودی کالا در گروه آزمون و کنترل در دوره قبل از ادغام مقایسه شده و تفاوت معناداری در آماره t (یا کای دو) آن‌ها وجود نداشت. با توجه به وجود متغیر After (سال-های پس از ادغام)، مشاهدات ادغامی با مشاهدات غیر ادغامی در هر سال تطابق یافته تا متغیر After برای هر مقطع غیر ادغامی تطابق یافته به صورت جداگانه تعریف شود و سال‌های فاقد مشاهدات غیر ادغامی تطابق یافته، حذف می‌شوند که در آزمون‌های اضافی این گروه نیز مورد بررسی قرار می‌گیرند. در قسمت ۲ این نگاره نیز، ادغام مؤسسات حسابرسي در بازه زمانی پژوهش نشان داده شده است.

نگاره ۲: رویه انتخاب نمونه و توزیع صنایع

نمونه سال- شرکت	قسمت ۱: رویه انتخاب نمونه	
۶۴۶۰	مشاهدات اولیه	
(۹۲۰)	به کسر: مشاهدات مربوط به شرکت‌های حسابرسي شده توسط سازمان حسابرسي	
(۹۵۰)	به کسر: مشاهدات مربوط به شرکت‌های فهرست نشده یا ورشکسته و اطلاعات غیرقابل دسترس	
(۱۲۸۰)	به کسر: مشاهدات مربوط به شرکت‌های صنعت بانک، واسطه‌گری مالی، لیزینگ و بیمه	
۳۳۱۰	مشاهدات نهایی	
غیر ادغامی	ادغامی	از منظر ادغام مؤسسات حسابرسي
۲۲۶۹	۱۰۴۱	مجموع مشاهدات
(۱۰۱)	(۳)	به کسر: مشاهدات مربوط به عدم افشای تأخیر در گزارش حسابرسي
۲۱۶۸	۱۰۳۸	مشاهدات مورد استفاده در فرضیه تأخیر در گزارش حسابرسي
۴۷۳	۴۷۳	تعداد کل مشاهدات تطابق یافته

قسمت ۲: توزیع ادغام مؤسسات در طی دوره پژوهش						
سال	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	کل
تعداد ادغام	۸	۴	۸	۶	۱	۲۷

۲-۳. مدل پژوهش

با توجه به وقوع ادغام در سال‌های مختلف، نمونه تطابق یافته برای ادغام‌های هر سال (دو گروه کنترل و آزمایش^{۴۳}) و رویکرد تفاوت‌درتفاوت استفاده شده است که مطابق با پژوهش‌های جیانگ و همکاران (۲۰۱۹) و گونگ و همکاران (۲۰۱۶) برخورد با پدیده ادغام به‌صورت رویدادی می‌باشد و به‌عنوان یک شوک بیرونی به صاحب‌کاران در نظر گرفته می‌شود. در آزمون اصلی کل بازه زمانی پژوهش در نظر گرفته شده است و در آزمون‌های اضافی دامنه‌های مختلف دیگری همچون دو و سه سال قبل و بعد از ادغام مورد بررسی قرار گرفته است.

$$\begin{aligned}
 ARL_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 Mergers_{i,t} + \beta_2 After_{i,t} + \beta_3 Mergers_{i,t} * After_{i,t} + \beta_4 FirstRankAud_{i,t} \\
 & + \beta_5 AudOpn_{i,t} + \beta_6 AudChg_{i,t} + \beta_7 Size_{i,t} + \beta_8 Lev_{i,t} + \beta_9 CurR_{i,t} + \beta_{10} ROA_{i,t} \\
 & + \beta_{11} InvRe_{i,t} + \beta_{12} Loss_{i,t} + \beta_{13} ATurn_{i,t} + \beta_{14} Sub_{i,t} + \beta_{15} Issue_{i,t} + \beta_{16} Age_{i,t} \\
 & + \beta_{17} Fyend_{i,t} + \beta_{18} ConOwn_{i,t} + \beta_{19} NStOwn_{i,t} + \beta_{20} AudParChg_{i,t} + \beta_{21} \\
 & + \sum \beta_j IndustryDum_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)
 \end{aligned}$$

متغیرهای وابسته و مستقل

متغیر تأخیر در گزارش حسابرسی (ARL) به‌عنوان متغیر وابسته، عبارت است از لگاریتم طبیعی فاصله بین پایان سال مالی و تاریخ امضای گزارش حسابرسی (بلنکی و همکاران^{۴۴}، ۲۰۱۴). متغیر مؤسسه ادغامی (Mergers) برای صاحب‌کاران با حسابرس ادغامی عدد ۱ و در غیر این صورت عدد ۰ می‌باشد. متغیر پس از ادغام (After) برای مشاهدات بعد از تاریخ ادغام عدد ۱ و قبل از آن ۰ می‌باشد. ضریب متغیر مؤسسه ادغامی*پس از ادغام (Mergers*After) به‌عنوان تعیین‌کننده تأثیر خالص ادغام بر تأخیر در گزارش حسابرسی در نظر گرفته می‌شود و علامت و معناداری این ضریب مدنظر است (این سه متغیر از متغیرهای مستقل اصلی پژوهش هستند).

متغیرهای کنترلی:

متغیر مؤسسات حسابرسی طبقه اول (FirstRankAud) برای مؤسسات حسابرسی طبقه اول عدد ۱ و در غیر این صورت عدد صفر می‌باشد و ممکن است برخلاف نتایج پژوهش محمدرضایی و

همکاران (۲۰۱۸) بر تأخیر در گزارش حسابرسی در راستای بهبود فعالیت مؤسسه حسابرسی اثرگذار باشد. متغیر تغییر شریک مسئول (AudParChg) در صورت تغییر شریک مسئول ۱ و در غیر این صورت صفر می‌باشد و طبق پژوهش چانگ و همکاران^{۴۵} (۲۰۱۸) در صورت تغییر شریک مسئول حسابرسی به دنبال تغییر مؤسسه حسابرسی شریک مسئول قبلی، تجدید ارائه صورت‌های مالی سال بعد از این تغییر کاهش می‌یابد و این می‌تواند نشانه افزایش دقت نظر حسابرسان دانست و ممکن است بر مدت زمان حسابرسی اثرگذار باشد. از آنجایی که حسابرسان باید برای بررسی مسائل مربوط به حقوق صاحبان سهام همچون انتشار سهام جدید، زمان بیشتری صرف کنند، متغیر انتشار سهام (Issue) با انتشار سهام عادی یا ممتاز توسط شرکت ۱ و در غیر این صورت صفر تعریف می‌شود. برای کنترل ویژگی‌های صاحب‌کار طبق پژوهش دی فاند و همکاران^{۴۶} (۱۹۹۹)، به‌منظور کنترل ویژگی‌های صاحب‌کار اندازه شرکت (Size)، اهرم مالی (Lev)، نسبت جمع موجودی‌ها و مطالبات به جمع دارایی‌ها (InvRe) و داشتن شرکت فرعی (Sub) مورد بررسی قرار می‌گیرند که به ترتیب عبارتند از: لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌های شرکت، مجموع بدهی‌ها تقسیم بر ارزش دفتری کل دارایی‌ها، نسبت موجودی‌ها و حساب‌های دریافتی به کل دارایی‌ها و در صورت داشتن شرکت فرعی ۱ و در غیر این صورت صفر. همچنین گردش دارایی‌ها (ATurn) که از تقسیم فروش بر کل دارایی‌ها به دست می‌آید، نرخ بازده دارایی (ROA) که عبارت است از سود خالص تقسیم بر ارزش دفتری کل دارایی‌ها و سن شرکت (Age) که برابر است با لگاریتم طبیعی سن شرکت، برای کنترل ویژگی‌های صاحب‌کار به مدل اضافه می‌شوند. برای در نظر گرفتن تأثیر ساختار مالکیت، مالکیت خصوصی (NStOwn) و تمرکز مالکیت (ConOwn) به مدل اضافه شده است که به ترتیب عبارتند از ۱ اگر بیش از ۵۰٪ سهام شرکتی در اختیار سهام‌دار خصوصی باشد و در غیر این صورت صفر و درصدی از سهام شرکت که در اختیار بزرگ‌ترین سهام‌دار است. سایر متغیرهای کنترل مؤثر بر تأخیر در گزارش حسابرسی عبارتند از: اظهارنظر حسابرسان (AudOpn) که در صورت اظهارنظر تعدیل‌شده برابر با ۱ و در غیر این صورت صفر است و تغییر حسابرسان (AudChg) که در صورت تغییر حسابرسان برابر با ۱ و در غیر این صورت برابر صفر است که طبق پژوهش محمدرضایی و محدصالح (۲۰۱۸) بر تأخیر در گزارش حسابرسی تأثیر دارند، نسبت جاری (CurR) که از تقسیم دارایی‌های جاری بر کل دارایی‌ها به دست می‌آید، زیان‌ده بودن شرکت (Loss) که در صورت زیان‌ده بودن صاحب‌کار ۱ و در غیر این صورت صفر است که می‌تواند منجر به تأخیر بیشتر گزارش حسابرسی شود چراکه شرکت‌های دارای زیان، به دلیل داشتن خبر بد با

تعلل، صورت‌های مالی را افشا می‌کنند (مانند، بمبر و همکاران، ۱۹۹۳؛ میترا و همکاران، ۲۰۱۵) و پایان سال مالی (Fyend) که نشان‌دهنده فصل شلوغ حسابداری است و در صورتی که پایان سال مالی شرکت ۲۹ اسفندماه باشد ۱ و در غیر این صورت صفر است. در نهایت متغیر بورسی (TSE) می‌تواند بر تأخیر گزارش حسابداری مؤثر باشد چرا که ممکن است قوانین حاکم بر شرکت‌های بورسی بر سرعت عمل شرکت‌ها در ارائه صورت‌های مالی حسابداری شده نسبت به شرکت‌های غیر بورسی، اثرگذار باشد. بر اساس پژوهش‌های پیشین متغیر مجازی صنعت برای کنترل اثرات ثابت صنعت وارد مدل شده است و متغیر مجازی سال به دلیل هم‌خطی با متغیر After از مدل حذف شده است.

۴. نتایج

۴-۱. آمار توصیفی

به‌منظور حذف اثر مشاهدات پرت، همه متغیرها در دامنه ۱٪ حد بالا و حد پایین جایگزین^{۴۹} شده‌اند. در قسمت ۱ نگاره ۳، آمار توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است. میانگین تعداد روزهای تأخیر در گزارش حسابداری ۸۲.۷۸۵ است و این میزان نزدیک به نتایج پژوهش محمدرضایی و محدصالح (۲۰۱۸) یعنی ۸۶ روز و پژوهش محمدرضایی و همکاران (۱۳۹۷) یعنی ۷۸.۷۱۷ است و این نتیجه بیانگر تأخیر بالا در ارائه گزارش حسابداری در ایران است. نتایج حاکی از آن است که ۵۰٪ صاحب‌کاران در نمونه این پژوهش توسط مؤسسات حسابداری رتبه اول مورد حسابداری قرار گرفته‌اند. میانگین اهرم مالی ۶۳٪ است که علاوه بر انطباق با نتایج پژوهش‌های مؤیدی و امینی فرد^{۵۰} (۲۰۱۲) و فرجی و همکاران^{۵۱} (۲۰۲۰)، نشان‌دهنده تأمین مالی بیشتر شرکت‌های ایرانی از طریق بدهی است. میانگین نسبت جاری ۰.۶۵ می‌باشد و نشان‌دهنده این است که بیشترین سهم دارایی‌های شرکت‌های ایرانی را دارایی‌های جاری تشکیل می‌دهند. علاوه بر این نتایج نشان می‌دهد که تمرکز مالکیت در ایران به دلیل عدم وجود قوانین حمایتی از سرمایه‌گذاران و همچنین دولتی یا نیمه‌دولتی بودن تعداد زیادی از شرکت‌ها، بالا و برابر با ۴۸٪ می‌باشد (فرجی و همکاران، ۲۰۲۰).

در قسمت ۲ و ۳ نگاره ۳، نتایج آزمون‌های پارامتری و ناپارامتری بر اساس داده‌های قبل و بعد از ادغام ارائه شده است. به‌صورت کلی نتایج حاکی از آن است که بعد از ادغام تعداد روزهای تأخیر افزایش ناچیزی داشته است. همچنین پس از ادغام تعداد بیشتری از شرکت‌ها توسط

مؤسسات حسابرسی رتبه اول مورد بررسی قرار گرفته‌اند (First-Ranked) و این افزایش از این جهت قابل توضیح است که مؤسسات حسابرسی پس از ادغام در طبقه مؤسسات حسابرسی رتبه اول قرار می‌گیرند و به دنبال آن به تعداد صاحب‌کارانی که توسط مؤسسات حسابرسی رتبه اول مورد حسابرسی قرار گرفته‌اند، افزوده می‌شود. نتایج گزارش‌نشدۀ آزمون هم‌خطی (VIF) کمتر از ۱۰ می‌باشد که بیانگر عدم وجود هم‌خطی بین متغیرهای مستقل پژوهش است و ضریب همبستگی بین متغیرها هیچ‌کدام بالاتر از ۰.۷ نمی‌باشد.

نگاره ۳: آمار توصیفی و آزمون پارامتری و ناپارامتری

قسمت ۱: آمار توصیفی							
نام متغیر	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	چولگی	کشیدگی
تعداد روزهای تأخیر حسابرسی	۸۲.۷۸۵	۸۵	۳۱.۹۲۲	۲۶	۲۱۲	۰.۷۵۷	۴.۹۸۰
لگاریتم تأخیر حسابرسی	۴.۳۳۷	۴.۴۴۳	۰.۴۱۲	۳.۲۵۸	۵.۳۵۷	-۰.۴۹۹	۲.۸۸۱
مؤسسات حسابرسی طبقه اول	۰.۵۰۲	۱	۰.۵۰۰	۰	۱	-۰.۰۰۷	۱
اظهارنظر حسابرسی	۰.۵۶۰	۱	۰.۴۹۶	۰	۱	-۰.۲۴۳	۱.۰۵۹
تغییر حسابرس	۰.۳۱۳	۰	۰.۴۶۴	۰	۱	۰.۸۰۷	۱.۶۵۲
اندازه شرکت	۱۴.۰۴۰	۱۴.۰۳۰	۱.۶۱۲	۱۰.۴۴۳	۱۸.۳۶۶	۰.۲۴۵	۳.۰۱۷
اهرم مالی	۰.۶۳۱	۰.۵۶۳	۰.۴۸۳	۰.۰۳۷	۳.۵۵۳	۳.۴۸۸	۱۹.۵۴۲
نسبت جاری	۰.۶۱۲	۰.۶۴۹	۰.۲۴۷	۰.۰۱۹	۰.۹۸۶	-۰.۵۳۰	۲.۳۵۹
نرخ بازده دارایی‌ها	۰.۰۹۹	۰.۰۸۵	۰.۱۶۹	-۰.۵۲۰	۰.۵۶۱	-۰.۲۴۴	۵.۱۰۵
نسبت جمع موجودی‌ها و مطالبات به جمع دارایی‌ها	۰.۴۸۹	۰.۴۹۳	۰.۲۳۷	۰.۰۰۳	۰.۹۴۵	-۰.۱۰۹	۲.۲۰۷
زیان	۰.۱۷۸	۰	۰.۳۸۲	۰	۱	۱.۶۸۴	۳.۸۳۷
گردش دارایی‌ها	۰.۸۰۳	۰.۶۸۲	۰.۶۹۵	۰	۳.۹۰۸	۱.۷۹۷	۷.۷۰۲
داشتن شرکت فرعی	۰.۳۷۷	۰	۰.۴۸۵	۰	۱	۰.۵۰۷	۱.۲۵۷
انتشار سهام	۰.۲۳۰	۰	۰.۴۲۱	۰	۱	۱.۲۸۱	۲.۶۴۱

نام متغیر	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	چولگی	کشیدگی
لگاریتم طبیعی سن شرکت	۳.۳۱۱	۳.۴۰۱	۰.۶۲۲	۱.۳۸۶	۴.۱۴۳	-۰.۸۴۳	۳.۱۷۹
تمرکز مالکیت	۰.۴۷۸	۰.۴۸	۰.۲۳۸	۰.۰۴	۱	۰.۲۱۳	۲.۳۴۲
مالکیت خصوصی	۰.۱۸۱	۰	۰.۳۸۵	۰	۱	۱.۶۵۶	۳.۷۴۳
تغییر شریک مسئول	۰.۴۷۱	۰	۰.۴۹۹	۰	۱	۰.۱۱۸	۱.۰۱۴

قسمت ۲: آزمون پارامتری و ناپارامتری

نام متغیر	قبل از ادغام (۳۸۹ مشاهده)	بعد از ادغام (۵۵۷ مشاهده)	آماره t / آماره کای دو
تعداد روزهای تأخیر حسابرسی	۷۹.۲۹۰	۸۴.۸۱۱	-۲.۷۷۳***
لگاریتم تأخیر حسابرسی	۴.۳۰۱	۴.۳۶۶	-۲.۴۳۹**
لگاریتم طبیعی سن شرکت	۳.۲۰۵	۳.۳۴۱	-۳.۴۹۳***
اندازه شرکت	۱۳.۶۵۰	۱۴.۳۲۹	-۶.۴۶۳***
اهرم مالی	۰.۶۱۴	۰.۶۴۹	-۱.۱۰۹
نسبت جمع موجودی‌ها و مطالبات به جمع دارایی‌ها	۰.۴۸۳	۰.۴۶۸	۰.۹۳۱
نرخ بازده دارایی‌ها	۰.۰۹۱	۰.۰۸۰	۰.۹۸۵
گردش دارایی‌ها	۰.۸۲۹	۰.۷۵۸	۱.۵۰۱
تمرکز مالکیت	۰.۴۹۵	۰.۴۷۰	۱.۵۸۲
نسبت جاری	۰.۶۰۸	۰.۵۹۲	۰.۹۷۱
مؤسسات حسابرسی طبقه اول	۱۸۷	۴۳۶	۹۲.۹۲۹***
اظهار نظر حسابرسی	۲۲۴	۳۰۹	۰.۴۱۴
تغییر حسابرس	۱۱۸	۲۰۹	۵.۲۳۲***
زیان	۶۷	۱۰۹	۰.۸۳۲
داشتن شرکت فرعی	۱۳۱	۲۶۶	۱۸.۶۴۳***
انتشار سهام	۸۵	۱۵۰	۳.۱۶۵***
مالکیت خصوصی	۶۲	۷۹	۰.۵۵۶
تغییر شریک مسئول	۱۸۹	۲۸۳	۰.۴۵۲

* معناداری در سطح ۹۰٪، ** معناداری در سطح ۹۵٪ و *** معناداری در سطح ۹۹٪.

۲-۴. آمار استنباطی (نتایج آزمون فرضیه پژوهش)

نتایج آزمون فرضیه پژوهش در نگاره ۴ ارائه شده است. معنادار نبودن ضریب متغیر مؤسسه ادغامی (Mergers) نشان‌دهنده عدم وجود تفاوت معنادار بین دو گروه کنترل و آزمایش است. ضریب متغیر مؤسسه ادغامی*پس از ادغام (Mergers*After)، برابر است با ۰.۰۳۱ که نشان‌دهنده خالص اثر ادغام بر تأخیر گزارش حسابرسی است که معنادار نبوده و به معنای عدم کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی پس از ادغام است. این نتایج حاکی از شکلی بودن ادغام مؤسسات حسابرسی است که در آن هدف ادغام تنها افزایش سهم بازار و تجاری‌سازی می‌باشد و مطابق با دیدگاه سوداگرایی سیکونته و همکاران (۲۰۱۹) است. درواقع با ادغام مؤسسات حسابرسی به صورت شکلی، بهبودی در فرایند حسابرسی حاصل نشده و موجب کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی نمی‌شود.

در رابطه با ضرایب متغیرهای کنترل، متغیرهای داشتن شرکت فرعی و لگاریتم طبیعی سن شرکت رابطه مثبت و معناداری ($P < 0.05$) با تأخیر گزارش حسابرسی دارند، به این معنا که با افزایش سن شرکت و وجود شرکت‌های تابعه، حجم کاری حسابرسی افزایش و به دنبال آن تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی بیشتر می‌شود؛ متغیرهای مؤسسات حسابرسی طبقه اول و پایان سال مالی رابطه منفی و معناداری ($P < 0.05$) با تأخیر گزارش حسابرسی دارند به این معنا که مؤسسات حسابرسی طبقه اول گزارش حسابرسی به موقع ارائه می‌دهند و این می‌تواند نشان‌دهنده شایستگی بیشتر حسابرسان طبقه اول باشد. متغیرهای اظهارنظر حسابرس، اندازه شرکت و مالکیت خصوصی رابطه مثبت و معناداری ($P < 0.001$) با تأخیر گزارش حسابرسی دارند، به این معنا که اگر گزارش حسابرس تعدیل شده باشد و درواقع مسئله قابل توجهی در شرکت مورد بررسی وجود داشته باشد، شرکت مورد بررسی بزرگ‌تر باشد و درنهایت بیش از ۵۰٪ سهام شرکتی در اختیار بخش خصوصی باشد، به دلیل حجم کاری بیشتر و مطالبات بیشتر بخش خصوصی، تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی بیشتر می‌شود. این نتایج مطابق با پژوهش محمدرضایی و محدصالح (۲۰۱۸) می‌باشد.

نگاره ۴: نتایج تخمین مدل

متغیر	نماد	علامت مورد انتظار	متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر	
			ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t
مقدار ثابت		؟	۳.۳۰۰***	۱۴.۶۲	۷.۶۶۷	۰.۴۷
مؤسسه ادغامی	Mergers	-	۰.۰۲۱	۰.۵۲	۰.۴۸۸	۰.۱۷
پس از ادغام	After	؟	-۰.۰۰۷	-۰.۱۷	-۰.۱۶۷	-۰.۰۵
مؤسسه ادغامی* پس از ادغام	Mergers*After	؟	۰.۰۳۱	۰.۵۵	۳.۹۱۶	۰.۹۵
مؤسسات حسابداری طبقه اول	FirstRankAud	+	-۰.۰۵۸*	-۱.۸۸	-۴.۴۰۰*	-۱.۹۹
اظهار نظر حسابداری	AudOpn	+	۰.۱۰۷***	۳.۱۱	۸.۶۳۳***	۳.۳۹
تغییر حسابرس	AudChg	+	۰.۰۳۴	۱.۲۲	۱.۱۶۱	۰.۵۱
اندازه شرکت	Size	+	۰.۰۶۱***	۴.۶۲	۴.۵۷۹***	۴.۷۲
اهرم مالی	Lev	+	۰.۰۳۱	۰.۸۰	۲.۹۲۶	۰.۸۹
نسبت جاری	CurR	-	۰.۰۴۱	۰.۳۷	۰.۴۴۹	۰.۰۵
نرخ بازده دارایی‌ها	ROA	-	-۰.۲۳۰*	-۱.۶۸	-۱۴.۴۳۲	-۱.۳۹
نسبت جمع موجودی‌ها و مطالبات به جمع دارایی‌ها	InvRe	؟	-۰.۱۲۹	-۱.۱۵	-۶.۰۸۱	-۰.۶۹
زیان	Loss	+	-۰.۰۱۴	-۰.۳۱	-۰.۴۴۳	-۰.۱۳
گردش دارایی‌ها	ATurn	؟	۰.۰۱۸	۰.۴۷	۰.۹۱۴	۰.۳۱
داشتن شرکت فرعی	Sub	+	۰.۰۹۵**	۲.۴۹	۶.۰۱۸**	۲.۱۰
انتشار سهام	Issue	؟	-۰.۰۴۱	-۱.۶۱	-۴.۲۳۲**	-۲.۳۵
لگاریتم طبیعی سن شرکت	Age	-	۰.۰۷۴**	۲.۱۹	۵.۰۵۸**	۲.۰۱
پایان سال مالی	FyEnd	+	-۰.۱۰۸**	-۲.۲۱	-۸.۰۰۵**	-۲.۴۱
تمرکز مالکیت	ConOwn	-	-۰.۲۸۶***	-۲.۴۰	-۲۰.۶۴۴***	-۳.۳۹
مالکیت خصوصی	NStOwn	+	۰.۲۳۳***	۴.۸۶	۱۷.۷۴۴***	۴.۷۰
تغییر شریک مسئول	AudParChg	+	-۰.۰۰۷	-۰.۲۴	۰.۶۲۳	۰.۲۷
بورسی و غیربورسی	TSE	؟	-۰.۰۵۶	-۱.۲۴	-۶.۲۵۵*	-۱.۸۶
متغیرهای ساختگی صنعت				در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.
ضریب تعیین اصلاح-			۰.۳۳			۰.۳۱

متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر	متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر	علامت مورد انتظار		نماد	متغیر
		ضریب برآورد شده	آماره t		
شده					
۱۲.۱۹***	۱۱.۳۴***				آماره F
۹۴۶	۹۴۶				تعداد مشاهدات

* معناداری در سطح ۹۰٪، ** معناداری در سطح ۹۵٪ و *** معناداری در سطح ۹۹٪.

۴-۳. آزمون‌های اضافی و حساسیت

به دلیل کمبود داده‌ها و همچنین قانون چرخش اجباری حسابرسان در ایران (هر چهار سال یکبار)، مشاهدات قبل و بعد از ادغام در کل دوره پژوهش در نظر گرفته شد^۱. به منظور حذف تأثیر متغیرهای با اثرات ثابت در تحلیل تفاوت در تفاوت، سال ادغام را به عنوان سال گذار از مشاهدات حذف کرده و بازه زمانی دو سال قبل و بعد از ادغام (t+2 و t-2) در نظر گرفته شد. نتایج آزمون این نمونه در قسمت ۱ نگاره ۵ ارائه شده است که هم‌راستا با نتایج پژوهش اصلی می‌باشد. همچنین بازه زمانی سه سال قبل و بعد از ادغام نیز مورد آزمون قرار گرفت که نتایج گزارش نشده نشان می‌دهد که ضریب متغیر مؤسسه ادغامی* پس از ادغام (Mergers*After) برای لگاریتم طبیعی تأخیر و تعداد روزهای تأخیر به ترتیب برابر با (B₃=0.037, P-value=0.598) و (B₃=3.570, P-value=0.478) بوده و هم‌راستا با نتایج آزمون اصلی است. در بخش مربوط به شرایط انتخاب نمونه، تعدادی از مشاهدات گروه آزمایش به دلیل عدم انطباق با گروه کنترل حذف شدند و در قسمت ۲ نگاره ۵ به دلیل کنترل تأثیر این تعداد از مشاهدات بر نتایج، این مشاهدات به نمونه اصلی اضافه شده و مورد آزمون قرار گرفته است. مجدداً ضریب متغیر مؤسسه ادغامی* پس از ادغام (Mergers*After) معنادار نبوده و با نتایج آزمون اصلی هم‌راستا است.

با توجه به پژوهش گونگ و همکاران (۲۰۱۶)، ممکن است پس از ادغام حسابرسان در حوزه افزایش کارایی و اثربخشی کار حسابرس در طی زمان بهبود حاصل شود و منحنی یادگیری مطرح

۱. بادر نظر گرفتن محدودیت عدم چرخش حسابرس طبق پژوهش گونگ و همکاران (۲۰۱۶) برای گروه آزمایش تعداد بسیار کمی مشاهده در دسترس قرار می‌گرفت و امکان انجام آزمون فراهم نبود. مطابق با پژوهش کاهان و همکاران (۲۰۲۱) و دستیابی به نمونه‌ای یکنواخت، مشاهدات یک سال بعد و قبل از ادغام مورد آزمون قرار گرفت و نتایج هم‌راستا با آزمون اصلی بود. مطابق با پژوهش لای (۲۰۱۹) و برای بررسی بیشتر متغیری تحت عنوان مشتری سابق (Follow) و به صورت صاحب‌کاری که قبل از سال ادغام و بعد از آن مشتری حسابرس باقی بماند را به صورت تعاملی به مدل اضافه کردیم و بازهم نتایج بدست آمده هم‌راستا با آزمون اصلی بود.

باشد. در نتیجه به جای متغیر پس از ادغام (After)، متغیر دو سال بعد از ادغام (Second) قرار گرفت و آزمون مجدداً اجرا شد. نتایج این آزمون در قسمت ۳ نگاره ۵ ارائه شده است که نشان می‌دهد حتی ۲ سال پس از ادغام نیز تغییری در میزان تأخیر گزارش حسابرسی به وجود نیامده است و در واقع ادغام بر تأخیر گزارش حسابرسی اثرگذار نیست. از آنجایی که اکثر مؤسسات ادغام شده پس از ادغام به‌عنوان مؤسسات حسابرسی طبقه اول سازمان بورس اوراق بهادار تهران طبقه‌بندی می‌شوند، نتایج پژوهش ممکن است تحت تأثیر تفاوت بین مؤسسات حسابرسی قرار گیرد. در این راستا یک‌بار در قسمت ۴ نگاره ۵، مؤسسات ادغامی (گروه آزمایش) با مؤسسات غیر ادغامی مؤسسات طبقه اول (گروه کنترل) و یک‌بار در قسمت ۵ این نگاره، مؤسسات ادغامی (گروه آزمایش) با مؤسسات غیر ادغامی خارج از گروه مؤسسات طبقه اول (گروه کنترل) مورد آزمون قرار گرفتند. نتایج حاصل از این آزمون‌ها نیز نتایج آزمون اصلی را مورد تأیید قرار دادند. نقش تغییر در اندازه مؤسسات حسابرسی پس از ادغام نیز از طریق متغیر اندازه نسبی مؤسسه حسابرسی^۱ (RelSize) مورد بررسی قرار داده شده است (گونگ و همکاران، ۲۰۱۶). نتایج این آزمون در قسمت ۶ نگاره ۵ ارائه شده است که نشان می‌دهد با افزایش اندازه نسبی مؤسسات حسابرسی، تأخیر در گزارش حسابرسی (ضریب متغیر *After * Mergers * RelSize) افزایش می‌یابد. در نهایت آزمون دارونما^۲ (جیانگ و همکاران، ۲۰۱۹) که سال‌های ادغام را به‌صورت صوری یا شبه رویدادی، دو سال قبل از ادغام واقعی در نظر گرفته، انجام شده است. این نوع آزمون غالباً با بررسی ارتباطی که در صورت ناقص بودن طرح وجود دارد، صحت طرح تحقیقاتی را بررسی می‌کند و به بهبود استنتاج علی می‌انجامد. در این پژوهش نیز برای بررسی یکسان بودن روندها قبل از ادغام و بین دو گروه کنترل و آزمایش مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتایج حاکی از عدم تأثیر معنادار ادغام صوری بر تأخیر گزارش حسابرسی است. تمامی این نتایج مطابق با تئوری پژوهش راجع به هدف مؤسسات ادغام شده جهت افزایش سهم بازار خود و در راستای اهداف تجاری سازی است.^۲

۱. متغیر اندازه نسبی مؤسسه حسابرسی به این صورت تعریف می‌شود:

$$RelSize = \frac{\sum_i^n SIZE_{i,t-1}}{SIZE_{i,t-1}}$$

منظور از $SIZE_{i,t-1}$ کل درآمدها مؤسسه حسابرسی در پایان سال $t-1$ و $\sum_i^n SIZE_{i,t-1}$ مجموع درآمدهای مؤسسه‌های شرکت کننده در یک ادغام می‌باشد.

۲. با توجه به حذف صاحب‌کاران سازمان حسابرسی در نمونه اصلی، به دلیل تفاوت در ساختار و بازار انحصاری این مؤسسه، در آزمون‌های اضافی این تعداد شرکت‌ها به نمونه افزوده شده و مجدداً فرضیه پژوهش مورد آزمون قرار گرفته است و در نهایت نتایج مبنی بر عدم تأثیر ادغام بر تأخیر در گزارش حسابرسی مورد تأیید قرار گرفت.

نگاره ۵: نتایج آزمون‌های اضافی

قسمت ۱: نمونه دو سال قبل و بعد از ادغام					
متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر		متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		نماد	متغیر
آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده		
-۰.۳۹	-۹.۶۸۰	۹.۷۵	۳.۰۴۲***		مقدار ثابت
۰.۲۹	۱.۱۶۲	۰.۳۳	۰.۰۱۹	Mergers	مؤسسه ادغامی
-۰.۴۵	-۲.۰۴۶	-۰.۵۶	-۰.۰۳۴	After	پس از ادغام
۰.۷۳	۴.۵۷۱	۰.۵۹	۰.۰۵۰	Mergers* After	مؤسسه ادغامی* پس از ادغام
در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.			متغیرهای کنترل و صنعت
۰.۳۰		۰.۳۲			ضریب تعیین اصلاح شده
۶.۸۹***		۶.۹۱***			آماره F
۳۸۵		۳۸۵			تعداد مشاهدات
قسمت ۲: نمونه شامل تمام مؤسسات درگیر در فرایند ادغام					
متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر		متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		نماد	متغیر
آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده		
۰.۵۸	۹.۱۰۸	۱۵.۴۰	۳.۳۰۵***		مقدار ثابت
-۰.۴۷	-۱.۱۳۱	-۰.۲۵	-۰.۰۰۹	Mergers	مؤسسه ادغامی
-۰.۲۹	-۰.۸۸۱	-۰.۳۹	-۰.۰۱۶	After	پس از ادغام
۱.۳۹	۵.۱۴۴	۱.۱۱	۰.۰۵۵	Mergers* After	مؤسسه ادغامی* پس از ادغام
در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.			متغیرهای کنترل و صنعت
۰.۳۳		۰.۳۴			ضریب تعیین اصلاح شده
۱۲.۹۸***		۱۲.۵۶***			آماره F
۱۴۸۲		۱۴۸۲			تعداد مشاهدات
قسمت ۳: نمونه دو سال بعد از ادغام					
متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر		متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		نماد	متغیر
آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده		
۰.۵۳	۸.۵۷۵	۱۴.۵۷	۳.۳۰۴***		مقدار ثابت
۰.۳۹	۱.۰۰۱	۰.۷۱	۰.۰۲۵	Mergers	مؤسسه ادغامی

۰.۰۷	۰.۲۲۷	-۰.۱۳	-۰.۰۰۵	Second	پس از ادغام
۰.۹۲	۳.۷۲۹	۰.۵۵	۰.۰۳۰	Mergers* Second	مؤسسه ادغامی* پس از ادغام
در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.		متغیرهای کنترل و صنعت	
۰.۳۱		۰.۳۳		ضریب تعیین اصلاح شده	
۱۲.۰۴***		۱۱.۳۷***		آماره F	
۹۴۶		۹۴۶		تعداد مشاهدات	
قسمت ۴: نمونه مؤسسات حسابداری طبقه اول مد به‌عنوان گروه آزمایش و کنترل					
متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر		متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		نماد	متغیر
آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده		
-۰.۱۴	-۲.۴۵۶	۱۲.۵۵	۳.۱۹۸***		مقدار ثابت
۰.۱۸	۰.۷۶۶	۰.۴۰	۰.۰۲۴	Mergers	مؤسسه ادغامی
-۰.۷۹	-۳.۰۱۲	-۰.۶۷	-۰.۰۳۶	After	پس از ادغام
۱.۲۰	۶.۰۱۱	۰.۷۷	۰.۰۵۴	Mergers*Aft er	مؤسسه ادغامی* پس از ادغام
در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.		متغیرهای کنترل و صنعت	
۰.۳۲		۰.۳۳		ضریب تعیین اصلاح شده	
۹.۹۱***		۹.۱۹***		آماره F	
۷۸۸		۷۸۸		تعداد مشاهدات	
قسمت ۵: نمونه مؤسسات حسابداری طبقه اول به‌عنوان گروه آزمایش و مؤسسات حسابداری خارج از طبقه اول به‌عنوان گروه کنترل					
متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر		متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		نماد	متغیر
آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده		
۱.۹۲	۳۷.۶۰۷*	۱۴.۶۲	۳.۷۵۹***		مقدار ثابت
-۰.۲۸	-۰.۸۹۱	۰.۰۷	۰.۰۰۳	Mergers	مؤسسه ادغامی
۱.۱۷	۶.۴۵۲	۰.۸۹	۰.۰۶۳	After	پس از ادغام
-۰.۳۳	-۲.۰۱۰	-۰.۳۶	-۰.۰۲۸	Mergers*Aft er	مؤسسه ادغامی* پس از ادغام
در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.		متغیرهای کنترل و صنعت	
۰.۳۵		۰.۳۷		ضریب تعیین اصلاح شده	

ادغام موسسات حسابرسی و تأخیر در گزارش حسابرسی: بررسی استدلال‌های متناقض ۳۰۱

آماره F		۱۳.۲۳***		۱۱.۸۸***	
تعداد مشاهدات		۶۳۱		۶۳۱	
قسمت ۶: کنترل سهم بازار					
متغیر	نماد	متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر	
		ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t
مقدار ثابت		۳.۳۶۵***	۱۰.۱۴	۲.۹۱۴	۰.۱۱
پس از ادغام	After	۰.۰۲۷	۰.۱۱	۱.۳۶۳	۰.۰۷
اندازه نسبی مؤسسه	RelSize	۰.۰۱۸	۰.۱۱	-۰.۱۹۴	-۰.۰۲
اندازه نسبی مؤسسه * پس از ادغام	RelSize* After	-۰.۰۹۲	-۰.۵۳	-۰.۳۶۹	-۰.۴۹
اندازه نسبی مؤسسه * مؤسسه ادغامی * پس از ادغام	RelSize* Mergers* After	۰.۱۲۵***	۲.۷۵	۱۰.۲۰۵***	۲.۸۴
متغیرهای کنترل و صنعت		در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.	
ضریب تعیین اصلاح شده		۰.۴۱		۰.۳۹	
آماره F		۹.۲۵***		۹.۰۵***	
تعداد مشاهدات		۳۷۳		۳۷۳	
قسمت ۷: آزمون دارونما					
متغیر	نماد	متغیر وابسته: لگاریتم روزهای تأخیر		متغیر وابسته: تعداد روزهای تأخیر	
		ضریب برآورد شده	آماره t	ضریب برآورد شده	آماره t
مقدار ثابت		۳.۲۸۶***	۱۴.۶۸	۵.۸۵۰	۰.۳۷
مؤسسه ادغامی	Mergers	۰.۰۴۳	۰.۸۵	۱.۶۶۶	۰.۴۹
پس از ادغام	After	۰.۰۱۰	۰.۲۳	۰.۶۲۴	۰.۲۰
مؤسسه ادغامی * پس از ادغام	Mergers* After	-۰.۰۰۵	-۰.۰۸	۱.۳۷۵	۰.۳۳
متغیرهای کنترل و صنعت		در نظر گرفته شده است.		در نظر گرفته شده است.	
ضریب تعیین اصلاح شده		۰.۳۳		۰.۳۱	
آماره F		۱۱.۶۶***		۱۲.۳۴***	
تعداد مشاهدات		۹۴۶		۹۴۶	

* معناداری در سطح ۹۰٪، ** معناداری در سطح ۹۵٪ و *** معناداری در سطح ۹۹٪.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

با رشد روزافزون ادغام مؤسسات حسابرسی، پژوهش‌های فراوانی در راستای پاسخ به نگرانی‌های قانون‌گذاران در رابطه با پیامدهای این پدیده نوظهور صورت گرفته است؛ اما غالب پژوهش‌های انجام‌شده، ادغام‌های درگیر با مؤسسات حسابرسی بزرگ و تأثیر این قبیل ادغام‌ها بر جنبه‌های مختلف فرآیند حسابرسی را موردبررسی قرار داده‌اند (مانند، هیلی و لایز، ۱۹۸۶؛ سلیوان، ۲۰۰۲؛ مک‌میکینگ و همکاران، ۲۰۰۷؛ چوی و همکاران، ۲۰۱۷) و پژوهش‌های محدودی در رابطه با ادغام در بین مؤسسات حسابرسی کوچک و محلی صورت گرفته است. علاوه بر این نتایج پژوهش‌های انجام‌شده به هم‌گرایی نمی‌رسند و به نظر می‌رسد تأثیر ادغام بر ابعاد مختلف فرایند حسابرسی در محیط‌های پژوهشی متفاوت و با توجه به تفاوت ادغام مؤسسات حسابرسی بزرگ با ادغام مؤسسات حسابرسی کوچک، یکسان نمی‌باشد. بیان تئوری‌های متفاوت و متناقض برای پیش‌بینی پیامدهای ادغام و تفاسیر متفاوت موجود در پژوهش‌های مختلف، حاکی از این عدم هم‌گرایی نتایج می‌باشد. علاوه بر شکاف‌های پژوهشی برجسته شده، شواهد بسیار ناچیزی در مورد نقش ادغام مؤسسات حسابرسی بر تأخیر در گزارش حسابرسی در دسترس است.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که ادغام مؤسسات حسابرسی هیچ تأثیری بر تأخیر در گزارش حسابرسی مؤسسات ادغامی ندارد. این نتیجه با پیروی از سناریو ادغام شکلی، نشان‌دهنده ادغام‌هایی است که فاقد منافع برای ذینفعان صورت‌های مالی حسابرسی شده می‌باشد و تنها منجر به انتفاع مؤسسات حسابرسی از طریق قرار گرفتن در گروه مؤسسات حسابرسی طبقه اول و دستیابی به بازارهای حسابرسی صاحب‌کاران بزرگ (دیدگاه سودا گرایی) است. چرا که مطابق پژوهش ترکانی و همکاران (۱۴۰۰) چنین ادغام‌هایی فاقد یکپارچه‌سازی فیزیکی، رویه‌ای و عملیاتی بوده و مؤسسات ادغام‌شده با فرآیندها، کارکنان و مشتریان سابق خود، تنها تحت یک نام مشترک به فعالیت خود ادامه می‌دهند؛ بنابراین، برخلاف نتایج پژوهش‌های لارنس و گلاور (۱۹۹۸)، گونگ و همکاران (۲۰۱۶) و لای (۲۰۱۹)، پیامد چنین ادغامی هم‌افزایی ناشی از صرفه به مقیاس و افزایش کارایی حسابرسی و نهایتاً کاهش تأخیر در گزارش حسابرسی، نخواهد بود.

۶. پیشنهادها و محدودیت‌ها

این پژوهش بیانگر اهمیت بازارهای حسابرسی حسابرسان کوچک و متوسط در رویارویی با پدیده ادغام است؛ بنابراین، قانون‌گذاران با دیدی واضح‌تر در رابطه با پدیده ادغام، موضع خود را

مشخص کرده و باید علاوه بر مشوق‌های ارائه‌شده به بزرگ‌شدن مؤسسات حسابرسی از طریق ادغام در عرضه خدمات حسابرسی، به مشوق‌هایی در بعد تقاضای خدمات حسابرسی همچون بهبود پیامدهای اقتصادی بااهمیت برای استفاده‌کنندگان، قابل‌فهم‌کردن پیچیدگی گزارش‌های ارائه‌شده و توجه بیشتر به عدم دسترسی مستقیم استفاده‌کنندگان به اطلاعات زیربنایی نیز توجه کنند. در واقع قانون‌گذاران باید پدیده ادغام شکلی و اهداف سوداگرایی را مدنظر قرار دهند و به دنبال راه‌هایی برای بهبود ابعاد مختلف فرایند حسابرسی در مؤسسات حسابرسی ادغام‌شده باشند. نهادهای ناظر حرفه باید گام‌هایی را بردارند تا اطمینان حاصل شود که ادغام مؤسسات حسابرسی موجب بهبود انگیزه‌ها و شایستگی‌های حسابرسان برای عرضه خدمات حسابرسی با کارایی و اثربخشی بالا شود. این گام‌ها می‌توانند شامل مواردی چون برقراری قوانین جدید در خصوص سنجش شرایط اعطای امتیازاتی چون قرار گرفتن مؤسسات حسابرسی در طبقه اول، اعطای سهم بازار بیشتر در صورت محرز شدن افزایش تخصص حسابرسان و سنجش اثربخشی و به‌موقع‌بودن خروجی‌های مؤسسات حسابرسی ادغام‌شده به‌صورت دوره‌ای باشد.

به دلیل شکاف‌های پژوهشی موجود در رابطه با پدیده ادغام علی‌الخصوص ادغام میان مؤسسات حسابرسی کوچک و محلی، پیشنهاد می‌گردد، پیامدهای مختلف این پدیده مانند حق-الزحمه حسابرسی، کیفیت خدمات حسابرسی، سهم بازار مؤسسات حسابرسی و رقابت و تمرکز حسابرسی در میان شرکت‌های کوچک و متوسط موردبررسی قرار گیرند. همچنین به دلیل تناقض در یافته‌های پژوهش‌های انجام‌شده در مورد پیامدهای مختلف ادغام میان مؤسسات حسابرسی بزرگ و بین‌المللی، به نظر می‌رسد پژوهش‌های بیشتر و جامع‌تر در این حوزه موردنیاز باشد تا بتوان به نتایج هم‌راستایی دست‌یافت. علاوه بر این می‌توان در پژوهش‌های آتی دلایل ادغام درجایی که هیچ‌گونه تأثیر مساعدی بر ابعاد مختلف فرایند حسابرسی ندارد را مورد بررسی قرار داد. در نهایت ممکن است بررسی عوامل فرهنگی هر جامعه بر پیامدهای ادغام بتواند عدم هم‌گرایی نتایج پژوهش‌های انجام‌شده را توضیح دهد.

از محدودیت‌های این پژوهش رخداد پدیده ادغام در سال‌های متفاوت است که به این دلیل نمی‌توان نمونه‌ای با بازه زمانی یکسان قبل و بعد از تمام ادغام‌ها ایجاد کرد. همچنین به دلیل قانون چرخش اجباری در ایران که هر چهار سال یک‌بار باید مؤسسه حسابرسی تغییر کند، بررسی نمونه-ای از مشاهدات مربوط به یک صاحب‌کار با یک مؤسسه حسابرسی، قبل و بعد از ادغام و در کل بازه زمانی پژوهش امکان‌پذیر نمی‌باشد.

یادداشت

1. Ferguson & Stocks
2. McMeeking et al.
3. Choi & et al.
4. Ding & Jia
5. Cahan et al.
6. Lai
7. Healy & Lys
8. Kitto
9. Mirshekary & Saudagaran
10. Habib & Bhuiyan
11. Mitra et al.
12. Habib et al.
13. MohammadRezaei & Mohd- Saleh
14. Lawrence & Glover
15. Moore et al.
16. Khanna et al.
17. Economies of scale
18. Maksimovic et al.
19. Kim & Singal
20. Gong et al.
21. Commercialism
22. Bzaerman et al.
23. Gendron & Spira
24. Jiang et al.
25. DeAngelo
26. Horizontal
27. Vertical
28. Conglomerate
29. Depamphilis
30. Berkovitch & Narayanan
31. Hopkins
32. Davis & Stout
33. Greenwood et al.
34. MohammadRezaei et al.
35. de facto convergence
36. de jure convergence
37. Corporate governance
38. Pong
39. Sullivan
40. Craswell et al.
41. Hanlon
42. Ciconte et al.
43. Control & treatment
44. Blankly et al.
45. Chang et al.
46. DeFond et al.
47. Heckman
48. Abadie
49. Winsorize
50. Moayeddi & Aminfard
51. Faraji et al.
52. Placebo test
53. Roudaki

منابع

الف. فارسی

- بنایی قدیم، رحیم و واعظ، سیدعلی. (۱۴۰۰). تأثیر ریسک اطلاعاتی بر رابطه بین تأخیر غیرعادی گزارش حسابداری و بازدهی غیرعادی سهام. *پیشرفت‌های حسابداری*، ۱۳(۱)، ۳۱-۶۶.
- ترکانی، شهلا، محمدرضایی، فخرالدین و یعقوب نژاد، احمد. (۱۴۰۰). نوع ادغام مؤسسات حسابداری در ایران: شکلی یا واقعی. *دانش حسابداری*، ۲۱(۸۴)، ۳۴۹-۳۸۱.
- فیل اسرافیلی، مهدی. (۱۳۹۴). مقدمه‌ای بر روش همسان سازی بر اساس نمرات گرایش (PSM)

- در تحقيقات مالي، اقتصاد و حسابداری، *مجله اقتصادي*، ۱۵ (۵-۶)، ۲۲-۵.
- کيهانی، حميدرضا. (۱۳۹۹). ادغام مؤسسات حسابرسي کی؟ چگونه؟ چرا؟ و موانع آن. *فصلنامه حسابدار رسمي*. شماره ۵۰ (۱)، ۳۱-۲۷.
- محمدرضایی، فخرالدین و فرجی، امید. (۱۳۹۸). معمای سنجش کیفیت حسابرسي در پژوهش‌هاي آرشيوي: نقد و ارائه پيشهادهاي برای محیط پژوهشی ایران. *بررسي‌هاي حسابداری و حسابرسي*، ۲۶ (۱)، ۸۷-۱۲۲.
- محمدرضایی، فخرالدین، تنانی، محسن و علی آبادی، ابوالفضل. (۱۳۹۷). خطای حسابرسي: تأخير در گزارش حسابرسي و نقش تعديل گر مالکیت خانوادگی. *بررسي‌هاي حسابداری و حسابرسي*، ۲۵ (۱)، ۷۰-۵۱.
- مؤمنی، علیرضا و حسینی، سیده زهرا. (۱۳۹۹). بررسي میزان تأثیر تأخير در گزارش حسابرسي و حق الزحمه حسابرسي بر کیفیت حسابرسي در پی ادغام مؤسسات حسابرسي خدمات‌دهنده به شرکت‌هاي پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *فصلنامه علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*، ۴ (۳۶)، ۶۲-۴۸.
- مهرانی، کاوه، نظری، هیراد و قاسمی فرد، محمدرضا. (۱۳۹۹). توانایی مدیریت و گزارش‌گری مالي به موقع. *پیشرفت‌هاي حسابداری*، ۱۲ (۱)، ۳۵۱-۳۲۳.
- نيک‌بخت، محمدرضا و تنانی، محسن. (۱۳۸۹). آزمون عوامل مؤثر بر حق الزحمه حسابرسي صورت‌هاي مالي. *پژوهش‌هاي حسابداری مالي*، ۲ (۴)، ۱۳۲-۱۱۱.

ب. انگلیسی

- Abadie, A. (2005). Semiparametric difference-in-differences estimators. *The Review of Economic Studies*, 72(1), 1-19.
- Almosa, S. A., & Alabbas, M. (2008). Audit delay: Evidence from listed joint stock companies in Saudi Arabia. *Working Paper, King Khalid University, Abha, Saudi Arabia*.
- Bazerman, M. H., Morgan, K. P., & Loewenstein, G. F. (1997). The impossibility of auditor independence. *Sloan Management Review*, 38(4), 89-94.
- Berkovitch, E., & Narayanan, M. P. (1993). Motives for takeovers: An empirical investigation. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 28(3), 347-362.
- Blankley, A. I., Hurtt, D. N., & MacGregor, J. E. (2014). The relationship between audit report lags and future restatements. *Auditing: A Journal of*

- Practice and Theory*, 33(2), 27-57.
- Bonabi Ghadim, R., Vaez, S. (2021). The effect of information risk on the relationship between abnormal audit report delays and abnormal stock returns. *Journal of Accounting Advances*, 13(1), 31-66.
- Cahan, S., Hay, D., & Li, L. Z. (2021). Audit firm merger and the strategic response by large audit firms. *The British Accounting Review*, 53(3), 100941.
- Chang, H., Kao, Y. C., Mashruwala, R., & Sorensen, S. M. (2018). Technical inefficiency, allocative inefficiency, and audit pricing. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 33(4), 580-600.
- Choi, J. H., Kim, S., & Raman, K. K. (2017). Did the 1998 merger of Price Waterhouse and Coopers & Lybrand increase audit quality? *Contemporary Accounting Research*, 34(2), 1071-1102.
- Ciconte, W., Leiby, J., & Willekens, M. (2019). Practice Note: How is auditor commercialism related to audit quality?. *Foundations for Auditing Research (FAR), FAR Project 2017B06*.
- Craswell, A. T., Francis, J. R., & Taylor, S. L. (1995). Auditor brand name reputations and industry specializations. *Journal of Accounting and Economics*, 20(3), 297-322.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199.
- Davis, G. F., & Stout, S. K. (1992). Organization theory and the market for corporate control: A dynamic analysis of the characteristics of large takeover targets, 1980-1990. *Administrative Science Quarterly*, 605-633.
- DeFond, M. L., Wong, T. J., & Li, S. (1999). The impact of improved auditor independence on audit market concentration in China. *Journal of Accounting and Economics*, 28(3), 269-305.
- DePamphilis, D. (2010). Mergers, acquisitions, and other restructuring activities: An integrated approach to process, tools, cases, and solutions. Elsevier Academic Press.
- Ding, R., & Jia, Y. (2012). Auditor mergers, audit quality and audit fees: Evidence from the Pricewaterhouse Coopers merger in the UK. *Journal of Accounting and Public Policy*, 31(1), 69-85.
- Faraji, O., Kashanipour, M., MohammadRezaei, F., Ahmed, K., & Vatanparast, N. (2020). Political connections, political cycles and stock returns: Evidence from Iran. *Emerging Markets Review*, 45(C), 100766.
- Ferguson, A., & Stokes, D. (2002). Brand name audit pricing, industry specialization, and leadership premiums post-Big 8 and Big 6 mergers.

- Contemporary Accounting Research*, 19(1), 77-110.
- Filesrafil, M. (2015). An introduction to propensity score matching method in finance, economics and accounting research, *Economics Journal*, 15 (5-6), 5-22.
- Gendron, Y., & Spira, L. F. (2010). Identity narratives under threat: A study of former members of Arthur Andersen. *Accounting, Organizations and Society*, 35(3), 275-300.
- Gong, Q., Li, O. Z., Lin, Y., & Wu, L. (2016). On the benefits of audit market consolidation: Evidence from merged audit firms. *The Accounting Review*, 91(2), 463-488.
- Greenwood, R., Hinings, C. R., & Brown, J. (1994). Merging professional service firms. *Organization Science*, 5(2), 239-257.
- Habib, A., & Bhuiyan, M. B. U. (2011). Audit firm industry specialization and the audit report lag. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 20(1), 32-44.
- Habib, A., Bhuiyan, M. B. U., Huang, H. J., & Miah, M. S. (2019). Determinants of audit report lag: A meta-analysis. *International Journal of Auditing*, 23(1), 20-44.
- Hanlon, G. (1996). "Casino Capitalism" and the Rise of the "Commercialised" Service Class-an Examination of the Accountant. *Critical Perspectives on Accounting*, 7(3), 339-363.
- Healy, P., & Lys, T. (1986). Auditor changes following Big Eight mergers with non-Big Eight audit firms. *Journal of Accounting and Public Policy*, 5(4), 251-265.
- Heckman, J. J. (1998). Comment on eissa: Labor supply and the economic recovery act of 1981. In: M. Feldstein and J. Poterba (eds.): *Empirical Foundations of Household Taxation*, 5-38.
- Hopkins, H. D. (1991). Acquisition and divestiture as a response to competitive position and market structure. *Journal of Management Studies*, 28(6), 665-677.
- Jiang, J., Wang, I. Y., & Wang, K. P. (2019). Big N auditors and audit quality: New evidence from quasi-experiments. *The Accounting Review*, 94(1), 205-227.
- Keyhani, H. (2020). Audit firm mergers: Where? How? Why? And its barriers. *Journal of Certified Accountants*. 50. 27-31.
- Khanna, T., Kogan, J., & Palepu, K. (2006). Globalization and similarities in

- corporate governance: A cross-country analysis. *Review of Economics and Statistics*, 88(1), 69-90.
- Kim, E. H., & Singal, V. (1993). Mergers and market power: Evidence from the airline industry. *The American Economic Review*, 549-569.
- Kitto, A. (2021). The effects of non-big 4 mergers on audit efficiency and audit market competition. Available at SSRN 3401509.
- Lai, K. W. (2019). Audit report lag, audit fees, and audit quality following an audit firm merger: Evidence from Hong Kong. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 36, 100271.
- Lawrence, J. E., & Glover, H. D. (1998). The effect of audit firm mergers on audit delay. *Journal of Managerial Issues*, 10(2), 151-164.
- Maksimovic, V., Phillips, G., & Prabhala, N. R. (2011). Post-merger restructuring and the boundaries of the firm. *Journal of Financial Economics*, 102(2), 317-343.
- McMeeking, K. P., Peasnell, K. V., & Pope, P. F. (2007). The effect of large audit firm mergers on audit pricing in the UK. *Accounting and Business Research*, 37(4), 301-319.
- Mehrani, K., Nazari, H., ghasemi fard, M. (2020). Managerial Ability and Financial Reporting Timeliness. *Journal of Accounting Advances*, 12(1), 323-351.
- Mirshekary, S., & Saudagaran, S. M. (2005). Perceptions and characteristics of financial statement users in developing countries: Evidence from Iran. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 14(1), 33-54.
- Mitra, S., Song, H., & Yang, J. S. (2015). The effect of Auditing Standard No. 5 on audit report lags. *Accounting Horizons*, 29(3), 507-527.
- Moayedi, V., & Aminfard, M. (2012). Iran's post-war financial system. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 5(3), 264 – 281.
- Mohammadrezaei, F., & Faraji, O. (2019). The dilemma of audit quality measuring in archival studies: Critiques and suggestions for Iran's research setting. *Journal of Accounting and Auditing Review*, 26(1), 87-122.
- MohammadRezaei, F., & Mohd-Saleh, N. (2018). Audit report lag: The role of auditor type and increased competition in the audit market. *Accounting and Finance*, 58(3), 885-920.
- MohammadRezaei, F., Mohd-Saleh, N., & Ahmed, K. (2018). Audit firm ranking, audit quality and audit fees: Examining conflicting price discrimination views. *The International Journal of Accounting*, 53(4),

295-313.

- Mohammadrezaei, F., Tanani, M., & Aliabadi, A. (2018). Audit failure: Audit report lag and moderating role of family ownership. *Accounting and Auditing Review*, 25(1), 51-70.
- Momeni, A., & Hosseini, S. Z. (2020). Investigating the effect of audit report lag and audit fees on audit quality following an audit firm merger providing services to companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Journal of New Research Approach in Management and Accounting*, 4 (36), 48-62.
- Moore, D. A., Tetlock, P. E., Tanlu, L., & Bazerman, M. H. (2006). Conflicts of interest and the case of auditor independence: Moral seduction and strategic issue cycling. *Academy of Management Review*, 31(1), 10-29.
- Nikbakht, M., Tanani, M. (2010). Test of Factors Influencing Financial Audit Fees. *Journal of Financial Accounting Research*, 2(2), 111-132.
- Pong, C. K. (1999). Auditor concentration: a replication and extension for the UK audit market 1991–1995. *Journal of Business Finance and Accounting*, 26(3-4), 451-475.
- Roudaki, J. (2008). Accounting Profession and Evolution of Standard Setting in Iran. *Journal of Accounting, Business and Management*, 15(1), 33-52.
- Torkani, S., MohammadRezaei, F., & Yaghoubnezhad, A. (2021). Types of Audit firm mergers in Iran: Substantive vs. Symbolic, *Journal of Audit Science*, 21 (84), 349-381.
- Sullivan, M. W. (2002). The effect of the Big Eight accounting firm mergers on the market for audit services. *The Journal of Law and Economics*, 45(2), 375-399.